

International
Architecture
Biennale
Rotterdam
iabr.nl

Bestuursverslag 2021

DOWN

TO EARTH

INHOUDSOPGAVE

1	EEN NIEUWE HORIZON DICHTBIJ	4
2	DOWN TO EARTH: DE LANGE ADEM	8
3	JAARPROGRAMMA CHRONOLOGISCH	9
3.1	DROOGTE IN DE DELTA	10
3.2	ENERGIE, VAN WIE?	11
3.3	METEOPOLIS	13
3.4	RECLAIMING THE COMMONS	14
3.5	WATERSCHOOL M4H+	17
3.6	THE HIGH GROUND	20
3.7	NU!	23
3.8	WATERSCHOOL M4H+ OP DE DUTCH DESIGN WEEK	25
4	CORONA ADDENDUM MARKETING & COMMUNICATIE	27
5		29
5.1	Noodgedwongen 'Slow' Marketing	29
5.2	Social media	31
5.3	Marketing per tentoonstelling	32
5.4	Communicatie en zichtbaarheid (publiek en programma)	34
6	GOVERNANCE, FAIR PRACTICE & CULTURELE CODES	35
7	PERSONEEL EN ORGANISATIE	37
8	STICHTING /UP	39
9	EEN REFLECTIE OP DE ATELIER-METHODE	40
10	IT'S ABOUT TIME	43
11	RAAD VAN TOEZICHT, BESTUUR EN DIRECTIE	44
11.1	Raad van Toezicht en Bestuur	44
11.2	Functies en nevenfuncties leden Raad van Toezicht en Bestuur	46
11.3	Nevenfuncties van de oud-bestuurder en de oud-leden van de Raad van Toezicht IABR	47
12	MEDEDELING VAN DE RAAD VAN TOEZICHT	48
i.	FINANCIËN	50
	COLOFON	53

1 EEN NIEUWE HORIZON DICHTBIJ

Het jaar 2021 gaat de boeken in als een jaar waar we ons anders tot onze omgeving zijn gaan verhouden. De Covid-19 pandemie had naast gevolgen voor onze publieke en individuele gezondheid en sociaal- maatschappelijke ontwrichting, ook allerhande consequenties voor de vormgeving van onze omgeving. De 1,5 meter-samenleving werd een ontwerpogave van nabijheid en afstand, een ontwerpogave waar het vormgeven van lucht centraal stond. Een begrip als interieur kreeg nieuwe duiding; we waren immers noodgedwongen veel binnen om ons te beschermen tegen invloeden van buiten. Woningen bleken te klein of ongeschikt voor het faciliteren van diverse gebruiksvormen van bijvoorbeeld gezinnen met twee werkende ouders. We stonden nagenoeg niet in de file en de onlineverkoop van goederen en diensten steeg met zo'n 24 procent naar €30,6 miljard. Ook trokken we massaal de natuur in, met een herwaardering voor het Nederlandse landschap als gevolg. Er werden apps ontwikkeld die hielpen de flora en fauna in onze directe (leef)omgeving te herkennen, vrijetijdsbestedingen als vissen aan de waterkant deden een herintreden, evenals vakanties in eigen land. Het gesprek met de ander verplaatste zich van de publieke ruimte en de toevallige ontmoeting naar de platte omgeving van het scherm. Dit alles tekende zich af in een jaar met een grote overstroming in Limburg, stijgende energieprijzen, geen concrete antwoorden op de CO2- en stikstofproblematiek en een groeiend woningtekort. Allemaal zaken met ruimtelijke implicaties en dus nieuwe ontwerpogaven als consequentie.

De realisatie dat een pandemie zich over grenzen manifesteert, voorbij territoria of andere begrenzingen zoals de natiestaat, hadden gevolgen voor ons denken over onze soevereiniteit. Een begrip als privacy kwam op losse schroeven te staan. Ook de vrijheid, keuzes en integriteit over het eigen lichaam versus het collectief welzijn, kwamen onder druk te staan. Wie al onder precaire condities leefde, werd onevenredig hard getroffen. Ook werd duidelijk dat de snelheid van de verspreiding van Covid samenhang met ons gedrag, immers de bewegingen van mens en goederen spiegelde onze planetaire realiteit; alles is verbonden.

En nu? De geschiedenis leert dat ontwrichting (in de vorm van pandemieën, ziekte of oorlogen) en stedelijke (her)ontwikkeling vaak hand in hand gaan. Zo had de noodzaak voor hygiëne en schone lucht de Woningwet van 1901 tot gevolg, die weer aan de basis stond van stedenbouwkundige vernieuwing, volkshuisvesting, maar ook de introductie van gladde oppervlakken zoals glas, chroom of marmoleum. Dit vormde de start van de moderne Nederlandse samenleving aan het begin van de vorige eeuw. Is Covid-19 ons kantelpunt voor verbetering? Is dit het moment waarop de systeemverandering voor een duurzame samenhang tussen mens en planeet zich werkelijk zal manifesteren?

Sinds oktober 2021 sta ik aan het roer van de Internationale Architectuur Biennale Rotterdam; een organisatie met een rijke geschiedenis, een denk- en doetank waar onderzoek de basis vormt voor een tweejaarlijkse manifestatie over architectuur, stedenbouw en landschapsarchitectuur. Schrijven over een jaar waar je slechts deels bij betrokken was, heeft iets wonderlijks.

Bij mijn aantreden was duidelijk dat er een stevige taak lag. De organisatie werd weliswaar opgenomen in de culturele basisinfrastructuur 2021-2024, maar onder de voorwaarden dat er duidelijkheid zou komen over opvolging van de bestuurder-directeur en dus de continuïteit van de organisatie, en tevens dat er meer diversiteit zou komen onder de toezichthouders. Met mijn aanstelling was het eerste punt ingelost. Waarna Yvette Govaart en Medy van der Laan (voorzitter) toetraden tot de Raad van Toezicht; ze volgden respectievelijk Adri Duivesteijn en Ed Nijpels (oud-voorzitter) op. Aan mij om aan de tweede eis te voldoen, immers de Raad voor Cultuur en het ministerie van OCW hadden in het ja-mits advies de voorwaarde gesteld, dat de IABR uiterlijk op 31 december 2021 een herzien meerjarenbeleidsplan 2023-2024 zou formuleren en indienen. Naast de genoemde formele eisen lag er een vraag om de organisatie intern en inhoudelijk te kalibreren. Dit is beide gebeurd.

Ook was er het besef dat, na een lange periode van samenwerking tussen IABR en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties als opdrachtgever van de Actieagenda Ruimtelijk Ontwerp (ARO) aan het programma een einde was gekomen (2013-2020, met uitloop in 2021). Het ministerie koos ervoor de ARO anders in te richten, namelijk om via het Stimuleringsfonds voor de Creative Industrie, thema-specifiek Open Oproepen, ontwerpend onderzoek uit te zetten. Met het wegvallen van de ARO-gelden, was het ook nodig om de beproefde methode van de IABR-Ateliers te herzien. Om het einde van de samenwerking verder vorm te geven, heeft de IABR een opdracht aan DRIFT (*Dutch Research Institute for Transitions*) gegeven en een evaluatie op de Ateliermethode uitgevoerd (zie voor een synopsis hoofdstuk 9 van dit document). Naast de genoemde formele eisen lag er een vraag om de organisatie intern en inhoudelijk te kalibreren.

De doelstelling van de organisatie is het tweejaarlijks organiseren van een in Nederland te houden internationale architectuurbiennale. Dit doen we niet alleen. Samen met overheidsorganisaties, bedrijven, andere (culturele) instellingen, onderzoekers, burgers en natuurlijk ontwerpers ontwikkelt de IABR programma's die bevorderlijk zijn voor het aangaan van onze maatschappelijke opgave, de ruimtelijke agenda en de kwaliteit van en het gesprek over de ontworpen omgeving. Dit resulteert in het organiseren en produceren van tentoonstellingen, conferenties, films, boeken, lezingen, debatten, workshops en masterclasses en het in opdracht uitzetten van ontwerpend-onderzoekstrajecten. Verder is de organisatie zowel intern als extern stevig herzien. Daarbij behouden we wat goed is en veranderen we naar waar kansen en opgaven liggen. We verbinden de organisatie actief aan andere (culturele) instellingen en we geven in de vorm van opdrachten richting aan de verbeelding en kansen aan derden. Om zo de maatschappelijke en ruimtelijke verandering te bereiken die nodig is voor de vormgeving van een duurzame toekomst. De stichting heeft geen winstoogmerk.

Hiermee gaan we door op het pad dat door mijn voorganger, oud-bestuurder-directeur George Brugmans, is ingezet. Met vooruitziende blik heeft hij vroegtijdig de meest urgente thema's en ontwerp-opgaven gesignaleerd, relevante projecten geïnstigeerd en ontwerpkracht gefaciliteerd. Mede namens de Raad van Toezicht dank ik hem voor zijn toewijding aan de IABR.

Bij mijn aantreden was de curator voor de 2022 editie van de biennale reeds aangesteld in de persoon van prof. dr. Derk Loorbach, hoogleraar Sociaaleconomische Transitie aan de faculteit Sociale Wetenschappen, Erasmus Universiteit Rotterdam en directeur van DRIFT. Onder de titel *Shock and Roll* zouden onze klimaatopgaven gekoppeld worden aan zijn transitieagenda en zo de procesfilosofie vormen achter de 10^e IABR. Mijn dank gaat naar hem uit, omdat hij openstond voor mijn suggestie te werken met een curatorencollectief, waarbij zijn expertise werd aangevuld met ontwerpkracht, in de persoon van Peter Veenstra (LOLA Landscape Architects) en werd gekoppeld aan de geschiedenis en theorie van de architectuur, in de personen van dr. Véronique Patteeuw en dr. Léa-Catherine Szacka.

Het komende jaar 2022 tekent het twintigjarig jubileum van de Internationale Architectuur Biennale Rotterdam. De 10e IABR-editie staat in de spreekwoordelijke steigers ten tijde van een regeringscoalitie met vijf ministeries en twee staatssecretarissen op de raakvlakken van ruimtelijke ordening, wonen, stikstof, natuur, infrastructuur en waterstaat die gezamenlijk het potentieel hebben de klimaatopgaven te verbinden met een duurzame toekomst. Persoonlijk verheug ik mij op het huidige politieke draagvlak voor ontwerp en zie ik er naar uit de rijke traditie van de IABR verder te brengen en de toekomst tegemoet te treden met een aanhoudend geloof in onderzoek en ontwerpkracht. Gezamenlijk met het IABR-team en vele anderen zullen we ons blijvend toewijden op de grote opgaven van onze tijd, zoals de gevolgen van veranderend klimaat en socio-economische ongelijkheid. Dit vergt verbeelding, een stip op de horizon. Echter, de nieuwe horizon is dichtbij: wat in onze

achtertuin hyperlokaal gebeurt, is vervlochten met globale verbondenheid. Maar alleen een perspectief schetsen is niet afdoende: de milieupgave, de teloorgang van biodiversiteit en leefkwaliteit, en allerlei ruimtelijke en maatschappelijke gevolgen van een veranderend klimaat noodzaken ons tot veranderen. Het vormgeven van deze verandering zet aan tot handelingsperspectief.

Saskia van Stein

Bestuurder-directeur Internationale Architectuur Biennale Rotterdam, 13 maart 2022

'WATERSCHOOL M4H+' door Studio Makkink & Bey op de Dutch Design Week 2021, Eindhoven.

Foto: Saskia van Stein

2 DOWN TO EARTH: DE LANGE ADEM

Een korte terugblik

Met DOWN TO EARTH stelde de IABR de vraag: waar kunnen we landen? De klimaatopgave behoeft een verandering op een schaal waarvoor geen gedocumenteerd historisch precedent bestaat, aldus gewaarschuwd in 2018 door het IPCC, de Intergouvernementele Werkgroep inzake Klimaatverandering van de Verenigde Naties. Deze opgave is politiek, sociaal en cultureel: we moeten al ons handelen herdefiniëren als dat wat ons terugvoert naar de aarde. Het stelt actief vragen aan de manier waarop we omgaan met energie en grondstoffen. Kunnen we onze leefomgeving herontwerpen en ons als het ware opnieuw vestigen, in een duurzame balans met andere levensvormen en één met de natuur? Kortom: een ontwerpopgave zonder precedent, die niet alleen ruimtelijk en cultureel, maar ook systemisch is.

De 9e biennale, IABR-DOWN TO EARTH, liep door de Covid-19 pandemie vanaf 2019 tot en met het najaar van 2021. Waar in het jaar 2019 alle onderzoeksopdrachten zijn uitgezet en de conceptuele kaders voor de DOWN TO EARTH editie van de biennale gemaakt zijn, lag de nadruk in 2020 op de presentatie van het onderzoek door middel van een culturele manifestatie. Oud-bestuurder George Brugmans was daarnaast hoofdcurator van de 9^e IABR en, tenzij anders vermeld, de curator van een groot aantal tentoonstellingen. Door de genoemde omstandigheden is deze culturele manifestatie uitgevouwen over de jaren 2020 en 2021; ze heeft geresulteerd in zes tentoonstellingen in Rotterdam, een expositiemanifestatie in Dordrecht en een tentoonstelling op de Dutch Design Week in Eindhoven.

De rode draad van DOWN TO EARTH was tweeledig: *Energietransitie als hefboom* en *Water als hefboom*. Tentoonstelling 'ENERGIE, VAN WIE?' verkende de ruimtelijke implicaties en mogelijkheden van de energietransitie in de Rotterdamse wijk Bospolder-Tussendijken, waarna de vervolgtentoonstelling 'RECLAIMING THE COMMONS' de vraag stelde hoe de gemeenschap zélf eigenaarschap kan verkrijgen over deze noodzakelijke energietransitie. De nieuwe urgentie met betrekking tot de wateropgave van Rotterdam als gevolg van de klimaatcrisis, kwam in de tentoonstelling 'METEOPOLIS', een samenwerking met Rotterdams Weerwoord, tot uiting in de vorm van vier toekomstscenario's voor een weerbaar Rotterdam. 'METEOPOLIS': hoe kan de wateropgave van de stad zó worden aangepakt dat ze een klimaat-adaptieve hefboom wordt voor de duurzame ruimtelijke en sociaal-maatschappelijke ontwikkeling van een *resilient* Rotterdam?

Studio Makkink & Bey openbaarde zijn onderzoek over de transformatie van het M4H-gebied van stadshaven naar 'lerend productielandschap' in de tentoonstelling 'WATERSCHOOL M4H+', waarbij nadruk werd gelegd op de thema's voedselproductie, energieproductie en woon-werkmilieus. Directe en indirecte waterconsumptie van stedenbouwkundige tot individuele schaal stond hier centraal om een beter beeld te krijgen van onze watervoetprint en dit bewustzijn te gebruiken voor een toekomstbestendig M4H+ (*watergebruik als hefboom*). De tentoonstelling 'THE HIGH GROUND' in Dordrecht onderzocht hoe, 600 jaar na de Sint-Elizabethsvloed (1421), de stad zich ruimtelijk en maatschappelijk weerbaarder zou kunnen maken voor eventuele overstromingen (*waterveiligheid als hefboom*). De tentoonstelling was pijnlijk actueel want viel, medio 2021, samen met de overstromingen in Limburg en Duitsland. Tijdens de *Dutch Design Week* in oktober 2021 werd 'WATERSCHOOL M4H+' nogmaals tentoongesteld in Atelier NL (Eindhoven), op initiatief van en ondersteund door de IABR en de *Dutch Design Foundation*, waarmee de wateropgave nogmaals op de agenda werd geplaatst. IABR-DOWN TO EARTH sloot af met de tentoonstelling 'NU!', een samenwerking met de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten (KABK) en de Rotterdamse Academie van Bouwkunst (RAvB). Hierin stelden ruim 120 studenten de vraag hoe zij zich als ontwerpers moeten verhouden tot de klimaatcrisis, welke rol ze daarin kunnen spelen en welke (ontwerp) actie daarbij hoort.

Hier volgt een beknopte weergave van het *Jaarprogramma 2021* in woord en beeld.

3 JAARPROGRAMMA CHRONOLOGISCH

De onderdelen van de biennale IABR-DOWN TO EARTH die in 2020 plaatsvonden zijn in het *Jaarverslag 2020* opgenomen. Hierna een overzicht van het Jaarprogramma 2021.

3.1 DROOGTE IN DE DELTA

Bouwstenen voor een nieuwe zoetwaterstrategie

Data 19 september-18 oktober 2020

Locatie Keilezaal (Keilestraat 9f, 3029 BP Rotterdam)

Onderzoek Studio Marco Vermeulen (onderzoek en animatie)

Het ontwerpend onderzoek van Studio Marco Vermeulen, dat in de tentoonstelling 'DROOGTE IN DE DELTA' gepresenteerd werd met o.a. een metersgrote videoprojectie, is speciaal voor de IABR vertaald naar een webapplicatie, de zogenaamde IABR-Zoombox. De resultaten van het ontwerpend onderzoek zijn in de vorm van twee doorsneden van de Nederlandse delta in kaart gebracht: de delta in 2020 en in 2050. De Zoombox is te bekijken op <https://widget.iabr.nl>.

Daarnaast is er een animatiefilm ontwikkeld, waarin het ontwerpend onderzoek de onder- en bovengrondse uitdagingen en kansen van de delta samenbrengt. De film is gemaakt door de IABR, Studio Marco Vermeulen en gerealiseerd door Tungsten Pro. In deze korte documentaire licht Sacha de Boer de opgave en de kansen in toegankelijke taal toe.

De Zoombox en de film zijn reeds in 2021 gerealiseerd, maar worden in mei 2022, tijdens de door de IABR georganiseerde WaterWeek gelanceerd. Samen maken ze de resultaten van twee jaar onderzoek in het IABR-Atelier Droogte in de Delta toegankelijk voor een breed publiek.

—
N.B.: De tentoonstelling 'DROOGTE IN DE DELTA' werd in 2020 gehouden, maar vond zijn weerslag ook in 2021. Zie voor een toelichting op programma en cijfers *IABR-Jaarverslag 2020*.

3.2 ENERGIE, VAN WIE?

De energiewijk als energieke wijk

Curatoren George Brugmans (hoofdcurator) en Thijs van Spaandonk (co-curator)
 Data 20 november-20 december 2020
 Locatie Keilezaal (Keilestraat 9f, 3029 BP Rotterdam)

Onderzoek Ateliermeester Eva Pfannes (OOZE Architects & Urbanists);
 Transformers, Beekhuizen Bindt, Eliza Works en Steps2Inspiration;
 PosadMaxwan met Generation.Energy

In 2020 vond het onderzoek en de tentoonstelling 'ENERGIE, VAN WIE?' plaats. Bovengenoemde ontwerpers onderzochten de potentiële sociaal-maatschappelijke en ruimtelijk-energetische bouwstenen voor de energietransitie in Bospolder-Tussendijken in Rotterdam; ateliermeester Eva Pfannes vertaalde hun bevindingen vervolgens naar een Lokaal Energie Actie Plan: het LEAP. Dit is een instrumentarium voor een rechtvaardige energietransitie in Bospolder-Tussendijken, waarmee de energietransitie *als hefboom* kan worden ingezet voor een veerkrachtige wijk waar lokaal eigenaarschap essentieel is.

De tentoonstelling 'RECLAIMING THE COMMONS' nam deze vraag op zich (voor toelichting, zie 3.4 *Reclaiming the Commons*).

Om het LEAP echt te gebruiken in de wijk Bospolder-Tussendijken werd het door dr. Ekim Tan van *Play the City* vertaald naar een Gemeenschapsspel; het was door Covid-19 immers moeilijk om samen *in, met en door mensen uit de wijk* op te trekken. Dit spel heeft een tweeledig doel: enerzijds het diepgaande ontwerpend onderzoek van het LEAP inzichtelijker en laagdrempeliger maken voor iedereen in de wijk, en anderzijds verschillende *stakeholders* en belanghebbenden bij elkaar aan tafel krijgen om samen tot een beeld te komen van een rechtvaardige energietransitie.

Foto: Robbert de Vrieze

Op 16 september 2021 vond de eerste spelsessie plaats in het kantoor van de IABR. Aanwezig was een aantal sleutelfiguren en initiatieven uit de wijk, de gemeente Rotterdam en betrokken marktpartijen zoals Havensteder. Het was een verkennende sessie waar de spanningen tussen de BoTu-gemeenschap en andere partijen duidelijk werd en er feedback werd gegeven over de opzet van het Gemeenschapsspel. Naar aanleiding van deze feedback zal *Play the City* het spel aanpassen en digitaal ontwikkelen, waarmee begin 2022 is gestart.

Het LEAP nam Bospolder-Tussendijken als uitgangspunt, maar is toepasbaar op wijken door heel Nederland. De provincie Zuid-Holland heeft bijvoorbeeld haar interesse in het (toepassen van) het LEAP kenbaar gemaakt. Momenteel onderzoekt de IABR samen met OOZE hoe het LEAP zijn weerslag kan vinden op andere plekken in Nederland.

—
N.B.: De tentoonstelling 'ENERGIE, VAN WIE?' was in het jaar 2020 te zien, maar het onderzoek vond tevens zijn weerslag in 2021. Zie voor een toelichting op programma en cijfers *IABR-Jaarverslag 2020*.

Foto: Dewi Baggerman

3.3 METEOPOLIS

Scenario's voor het Rotterdam van 2060

Data 19 januari-28 februari 2021

Locatie Keilezaal (Keilestraat 9f, 3029 BP Rotterdam)

Onderzoek Verveeld Verward (*Individueel + Voorkomen*)
 De Zwarte Hond + Strootman Landschapsarchitecten (*Collectief + Voorkomen*)
 Marieke Vromans & Floor van den Bergh (*Collectief + Overkomen*)
 Walden Studio (*Individueel + Overkomen*)
 I.s.m. Rotterdams Weerwoord

Rotterdams Weerwoord, een programma van de gemeente Rotterdam, stelde vier ontwerpbureaus voor een uitdaging: bedenk en ontwerp een toekomstscenario voor Rotterdam, rekening houdend met wat de stad te wachten staat als het op klimaatverandering aankomt, en wetende dat het weer steeds extremer wordt en de zeespiegel zal stijgen. Ga er daarbij vanuit dat besloten wordt niet langer te vechten tegen het water, maar dat we het gaan omarmen. En vraag je af of, en zo ja, hoe we dan in 2060 nog in Rotterdam kunnen wonen.

Bezoekerscijfers

3.128 (online). Door de *lockdown*-maatregelen is 'METEOPOLIS' niet fysiek geopend. Er hebben besloten bezoeken plaatsgevonden met in totaal 49 deelnemers.

Programma

Vanwege de *lockdown*-maatregelen konden tijdens 'METEOPOLIS' geen van de voorgenomen activiteiten plaatsvinden.

3.4 RECLAIMING THE COMMONS

Geen energietransitie zonder sociaal-maatschappelijke transitie

Curatoren	George Brugmans (hoofdcurator), Thijs van Spaandonk (co-curator); Robbert de Vrieze (liaison Bospolder-Tussendijken)
Data	9 juni-11 juli 2021
Locatie	Keilezaal (Keilestraat 9f, 3029 BP Rotterdam)
Onderzoek	Ateliermeester Eva Pfannes (OOZE Architects & Urbanists)

De tentoonstelling 'RECLAIMING THE COMMONS' stond op de schouders van 'ENERGIE, VAN WIE?', de tentoonstelling die in december 2020 vanwege de *lockdown* al na drie weken moest worden gesloten en vanwege de beperkende maatregelen helaas door weinig mensen bezocht kon worden. 'ENERGIE, VAN WIE?' focuste op de energietransitie op wijkniveau. Dat is, zo liet de tentoonstelling zien, het schaalniveau waar technische, infrastructurele en sociaal-maatschappelijke opgaven samenkomen.

'RECLAIMING THE COMMONS' vertrok vanuit de vaststelling dat energie ooit onderdeel was van de *commons*: *dat wat van ons samen is en waar we samen zorg voor dragen*, want zon, wind en waterstof zijn van iedereen. De transitie naar duurzame energie zou van ons allemaal moeten zijn, maar hoe geven we de *commons* opnieuw vorm in de eenentwintigste eeuw?

Bezoekerscijfers

743; waarvan 59 (geregistreerd) uit de Rotterdamse wijk Bospolder-Tussendijken.

Programma

Tijdens de tentoonstelling zijn er 16 publieke evenementen en acht besloten evenementen georganiseerd. Vanwege de Covid-maatregelen en de beperkingen die dit met zich meebracht voor het organiseren van een programma, zijn deze evenementen voornamelijk gepresenteerd in de vorm van besloten en publieke rondleidingen. Een overzicht hiervan:

Tweewekelijkse rondleidingen

10 juni, 15 juni, 17 juni, 22 juni, 14 juni, 29 juni, 1 juli 2021
Co-curator Thijs van Spaandonk

Thijs van Spaandonk nam bezoekers mee in het betoog van de tentoonstelling, dat onder meer is gebouwd op jarenlang ontwerpend onderzoek van het IABR-Atelier Rotterdam in Bospolder-Tussendijken. Hoe kunnen de wijk, haar bewoners, netwerken en lokale waarden ingezet worden bij de technische én sociaal-maatschappelijke verduurzaming van de wijk? Tijdens de rondleiding ging Thijs van Spaandonk dieper in op de noodzaak burgers, de *civil society*, positie te geven in de energietransitie: geen energietransitie zonder sociaal-maatschappelijke transitie.

Bezoekers (totaal): 84.

Besloten rondleidingen BoTu-initiatieven

Duurzaam Mobiliteitsplan BoTu (16 juni); Creatief Beheer, WijkEnergie Werkt en BoTu Energy Performance (22 juni); Huis van de Toekomst (30 juni)
BoTu-liaison Robbert de Vrieze

Naar aanleiding van de IABR-plannen om met verschillende sociale initiatieven rondom de energietransitie uit Bospolder-Tussendijken aan de slag te gaan, met BoTu als 'transitie-ontwerppraktijk', heeft BoTu-liaison Robbert de Vrieze een aantal van deze initiatiefnemers rondgeleid in 'RECLAIMING THE COMMONS'. De tentoonstelling gaf een eerste stap richting het zien van verbindingen, meer mogelijkheden en gezamenlijk handelingsperspectief omtrent de energietransitie en een samenwerking met IABR.

Bezoekers (totaal): 22.

Rondleidingen landelijke en lokale beleidsmakers

8 juni, 15 juni, 25 juni 2021

Hoofdcurator George Brugmans, co-curator Thijs van Spaandonk en ateliermeester Eva Pfannes

Op verschillende momenten vonden er besloten rondleidingen plaats ten behoeve van landelijke en lokale beleidsmakers, o.a. van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat, de Rotterdamse wethouder Duurzaamheid en Energie en verschillende afgevaardigden van gemeente Rotterdam en de Veldacademie. De *energietransitie als hefboom*-aanpak vereist een andere opzet van het energiesysteem, met nieuwe spelers en belanghebbenden, nieuwe technieken en een hybride samenspel van verschillende schalen.

Bezoekers (totaal): 29.

Eén rondleiding, twee tentoonstellingen

26 juni, 8 juli, 10 juli 2021

Co-curatoren Thijs van Spaandonk, Jorgen Bey en Rianne Makkink

De gecombineerde rondleiding door tentoonstellingen 'RECLAIMING THE COMMONS' en 'WATERSCHOOL M4H+' gaf de deelnemers de gelegenheid om de verschillende perspectieven van de IABR op de urgente klimaatopgave te ervaren. In de Keilezaal sprak co-curator Thijs van Spaandonk over de argumenten, overwegingen en achtergronden van de tentoonstelling 'RECLAIMING THE COMMONS'. Jorgen Bey en Rianne Makkink leidden de bezoekers rond in de werkruimte van Studio Makkink & Bey en de vijf kavels in het M4H-gebied, en vertelden over de achtergrond van het onderzoek van De Waterschool en het toekomstig leefgebied.

Bezoekers (totaal): 25.

Ontwerpend Ontwikkelen (online mini-conferentie)

22 juni 2021

Panel

Thijs van Spaandonk (hoofd stedenbouw RAvB, cocurator IABR-DOWN TO EARTH)

Derk Loorbach (DRIFT)

Eva Pfannes (oprichter OOZE Architects and Urbanists en Ateliermeester IABR-Atelier Rotterdam)

Nynke Tromp (Assistant Professor Social Design & Behavior Change, TU Delft)

Moderator

Mark Minkjan (stedenbouwkundig geograaf, redacteur Failed Architecture)

Ontwerpend onderzoek is lang niet altijd in staat om een daadwerkelijke transitie in gang te zetten. Een driehoeks-alliantie met *Dutch Research Institute for Transitions* (DRIFT) koppelt ontwerpend onderzoek met transitiewetenschap, om zo een methode voor 'ontwerpend ontwikkelen' te ontwikkelen.

Deelnemers (geregistreerd): 60.

3.5 WATERSCHOOL M4H+

Van ruimtelijk raamwerk naar cultureel raamwerk

Curatoren	George Brugmans (hoofdcurator); Rianne Makkink en Jurgen Bey (co-curatoren)
Data	9 juni-30 juli 2021
Locaties	Studio Makkink & Bey (Marconistraat 85, 3029 AJ Rotterdam) en vijf buitenlocaties in het Merwe-Vierhavensgebied, Rotterdam
Onderzoek	Studio Makkink & Bey; Studio Corvers met Carla Herrewijnen; Philipp Kolmann met Suzanne Bernhardt en Liza Witte; Michael Varga
i.s.m.	Gemeente Rotterdam en Programma M4H Rotterdam

WATERSCHOOL M4H+ was de volgende stap in de ontwikkeling van De Waterschool, een langlopend onderzoeksproject van Studio Makkink & Bey dat ook onderdeel was van de vorige biennale, IABR-THE MISSING LINK. De werktentoonstelling 'WATERSCHOOL M4H+' liet in de eigen studio van Makkink en Bey, en met vijf installaties op vijf verschillende buitenlocaties in de voormalige stadshaven M4H, het resultaat zien van een diepgaande verkenning de afgelopen twee jaar: de voormalige stadshaven als een lerend productielandschap, een leeromgeving voor de toekomst die we kunnen willen in een gebied waar de komende jaren ongeveer 3.000 (werk)woningen gebouwd gaan worden voor zo'n 6.300 mensen.

Drie onderwerpen die centraal staan bij deze (her)ontwikkeling kregen nadruk – voedselproductie, energieproductie en woon-werkmilieus – in de dialoog tussen wetenschap, cultuur en de kleine maakindustrie te bevorderen. Met De Waterschool en de tentoonstelling legde Studio Makkink & Bey een cultureel raamwerk over het ruimtelijk raamwerk dat in 2019 is goedgekeurd door gemeente Rotterdam en het Rotterdams Havenbedrijf en tot op heden in ontwikkeling is.

Bezoekerscijfers

408.

Wekelijkse rondleidingen

Co-curator Jurgen Bey op 12 juni, 19 juni, 3 juli, 17 juli, 24 juli 2021;
co-curator Rianne Makkink op 24 juni, 1 juli, 15 juli, 22 juli, 29 juli 2021

Jurgen Bey en Rianne Makkink, curatoren van WATERSCHOOL M4H+, namen bezoekers om de beurt een uur lang mee door de werktentoonstelling, die plaatsvond in de eigen werkruimte van Studio Makkink & Bey. Tijdens de rondleidingen lichtten de curatoren de achtergrond en visie van de Waterschool toe en vertelden zij over de tentoongestelde werken van ontwerpers, kunstenaars en architecten.

Bezoekers (totaal): 45.

Architecture for Microbes (workshop)

9 juni 2021

Philipp Kolmann

Foto: Michael Varga

De eerste workshop in De Waterschool betrof *Architecture for Microbes*, een doorlopend onderzoek van *artist in residence* Philipp Kolmann. Het onderzoek spitste zich toe op de vraag hoe wij in de huiselijke kring en tijdens het dagelijkse gebruik op een vreedzame manier kunnen omgaan met microben.

De deelnemers aan de workshop volgden een dag lang het circulaire proces van het maken van zuurdesembrood. Door het bereiden, proeven en eten kunnen we leren hoe microbiologische gemeenschappen ons kunnen helpen om het meeste uit ons voedsel, onze voedingsstoffen en onze smaak te halen.

Deelnemers: opgenomen in het totaal aantal.

Eén rondleiding, twee tentoonstellingen

Co-curatoren Thijs van Spaandonk, Jurgen Bey en Rianne Makkink
26 juni, 8 juli en 10 juli 2021

Voor toelichting en bezoekerscijfers, zie hoofdstuk:
3.4 RECLAIMING THE COMMONS.

IABR x AANKEILEN! (talkshowreeks)

15, 23 en 30 juni 2021

i.s.m. AANKEILEN!

Foto: IABR

AANKEILEN!, een initiatief van het Keilecollectief, onderzoekt de stand van zaken in het M4H-gebied en verbindt maatschappelijke thema's aan de lokale actualiteit van het gebied. In samenwerking organiseerde IABR een driedelige gespreksreeks over een duurzame toekomst in een weerbare stad.

Deelnemers: 15 (beperkte capaciteit door Covid-19).

Present by Nature (lezing)

25 juni 2021

Roberta di Cosmo, Matilde Patuelli en Raphael Flipo
Foto: Cosimo Beduini

Roberta Di Cosmo (ontwerper en onderzoeker), Matilde Patuelli (sociaal onderzoeker en *storyteller*) en Raphael Flipo (productontwerper) presenteerden hun onderzoek naar het plant- en dierenleven rondom *Plot 003 Insecten*, één van de vijf buiteninstallaties van 'WATERSCHOOL M4H+'. Door te observeren brachten de ontwerpers in kaart hoe het gebied er vandaag uitziet.

Deelnemers: opgenomen in het totaal aantal.

Digital Radio Making Waves

14-16 juli, 13:00-16:30 uur

Studio Makkink & Bey en *Good Times Bad Times*

Making Waves is een radioshow van Studio Makkink & Bey. Gemaakt voor en uitgezonden vanuit 'WATERSCHOOL M4H+' was de show van 14 t/m 16 juli drie opeenvolgende middagen te beluisteren op het digitale *community* radiostation *Good Times Bad Times* (Benjamin Earl, Kirsten Spruit en Jack Bardwell). In elke aflevering van *Making Waves* werd samen met een deskundige en een ontwerper of kunstenaar één van de *biobased* materialen naar voren gehaald en verkend wat je daarmee kan doen.

Deelnemers: n.v.t.

INDirect ONzichtbaar Water (workshop)

Studio Corvers en Carla Herrewijnen

21 juli 2021

Foto: Nai-Dai Chang

De installatie *INDirect ONzichtbaar WATER*, te zien in de werktentoonstelling 'WATERSCHOOL M4H+', wil het waterbewustzijn vergroten, vooral als het gaat om ons indirect watergebruik.

Deelnemers van de workshop, gegeven door makers van de installatie (Studio Corvers en Carla Herrewijnen) maten hun persoonlijke watervoetafdruk, analyseerden uit welk 'type' water die afdruk is opgebouwd en gingen met de makers in gesprek over de verschillende handelingsperspectieven.

Deelnemers: opgenomen in het totaal aantal.

Silent Messengers (vliegerinstallatie)

30 juli 2021

Maarten Kolk en Guus Kusters (MKGK)

Foto: MKGK

Met de vliegerinstallatie *Silent Messengers* laten de ontwerpers Maarten Kolk en Guus Kusters (MKGK) het stille verval zien van een bijna magisch fenomeen: de ganzentrek. Met vliegers willen ze de aandacht vestigen op de steeds grotere spanning tussen de natuurlijke wereld en het gecultiveerde land. In het kader van IABR-DOWN TO EARTH is ze nu voor het eerst te zien op het vasteland. *Silent Messengers* werd opgelaten bij *Plot 004, Hout* (Marconistraat 77), waar MKGK na de rondleiding een toelichting gaf op de installatie.

Deelnemers: opgenomen in het totaal aantal.

3.6 THE HIGH GROUND

Over waterveiligheid als hefboom

Curator	George Brugmans
Data	3 juli-14 augustus 2021; tot op heden geopend voor besloten bezoek
Locatie	Biesboschhal (Maasstraat 11, 3313 CR Dordrecht)
Onderzoek	Adriaan Geuze (West 8; ateliermeester) VenhoevenCS architecture+urbanism, PosadMaxwan, EGM architecten, studio Donna van Milligen Bielke, West 8
I.s.m.	Gemeente Dordrecht

Het is dit jaar 600 jaar geleden dat Dordrecht getroffen werd door misschien wel de grootste watersnoodramp in de geschiedenis van de Lage Landen: de Sint-Elisabethsvloed. Sindsdien is de stad een eiland en nog altijd heel kwetsbaar voor overstromingen. Waterveiligheid heeft er daarom de hoogst mogelijke prioriteit. IABR-Atelier Dordrecht, met als ateliermeester Adriaan Geuze (West 8), onderzoekt hoe de *toekomstige* noodzaak van zelfvoorziening bij een grote overstroming kan worden ingezet voor de *huidige* opgave van duurzame stedelijke ontwikkeling: waterveiligheid als hefboom. De uitkomsten zijn gepresenteerd in de tentoonstelling 'THE HIGH GROUND', samengesteld door de hoofdcurator van IABR-DOWN TO EARTH, George Brugmans.

Aan de vijf stedenbouwkundige en architectenbureaus VenhoevenCS architecture+urbanism, PosadMaxwan, EGM architecten, studio Donna van Milligen Bielke en West 8 werd gevraagd om een deelonderzoek te doen naar een hefboom-aanpak voor waterveiligheid.

Deze onderzoeken laten zien dat De Staart – nu een geïsoleerd gebied met veel problemen en weinig perspectief – een onverwacht belangrijke rol kan spelen bij het realiseren van de Dordtse waterveiligheidsagenda. Door waterveiligheid als uitgangspunt te nemen voor duurzame en inclusieve stadsontwikkeling en in het ontwerpproces meteen ruimte te maken voor opvang van evacuees en andere noodvoorzieningen, kan een stadsgebied op De Staart

ontstaan waar niet alleen wordt gewoond en gewerkt, maar waar ook veel ruimte is voor recreatie, educatie en andere publieke voorzieningen, zowel door een andere aanpak op gebouwniveau als van de buitenruimten.

Bezoekerscijfers

937 bezoekers (excl. 250 deelnemers aan besloten rondleidingen).

Programma

Vanwege de coronamaatregelen kon er geen publiek programma plaatsvinden vanuit de IABR. De gemeente Dordrecht heeft een aantal besloten programmaonderdelen en rondleidingen georganiseerd. Een korte samenvatting hiervan vindt u op de volgende pagina.

Bestuurlijk gesprek Klaar voor De Staart

2 juli 2021

georganiseerd door de gemeente Dordrecht

De gemeente Dordrecht bracht voor een bestuurlijk debat *Klaar voor De Staart* verschillende bestuurders en directeurs uit de regio Dordrecht, de wethouder Ruimtelijke Ordening en Binnenstad en de Deltacommissaris bij elkaar om te spreken over het toekomstbeeld van De Staart, met als uitgangspunt het ontwerpend onderzoek van IABR-Atelier Dordrecht. Bestuurders en directeurs gingen in twee groepen uiteen om een discussie te starten over het toekomstbeeld voor De Staart en wat ervoor nodig is om dat te bereiken. Naast de wens om nu al stappen voor de uitvoering te zetten, klonk de roep om een strakke regie op de lange termijn en om hiervoor voldoende geld te reserveren. Meerdere afgevaardigden van de gemeente Dordrecht, Rijkswaterstaat, de provincie Zuid-Holland en verschillende water-gerelateerde instituten zoals *IHE Delft Institute for Water Education* waren aanwezig. De uitkomsten zijn in ontvangst genomen door de wethouder Ruimtelijke Ordening en Binnenstad en vormden de basis voor verdere gesprekken binnen de gemeente.

Deelnemers: 21.

Rondleidingen op afspraak

gedurende de openingsperiode door de gemeente Dordrecht

Vanwege de Covid-maatregelen was de publiekscapaciteit beperkt. Via aanmelding was het mogelijk om groepsrondleidingen te krijgen. Verschillende groepen waaronder de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (OZHJ), verschillende afdelingen van de gemeente Dordrecht, studenten van de TU Eindhoven en Yverta, en deelnemers van verschillende programma's van, voor en over water werden rondgeleid door Ellen Kelder van de gemeente Dordrecht.

Bezoekers (totaal): 250.

Foto: Rhalda Janse

3.7 NU!

Ontwerpen in tijden van de klimaatcrisis

Locatie Keilezaal (Keilestraat 9f, 3029 BP Rotterdam)
 Data 5 april-26 mei 2021 op Instagram: @DOWNTOEARTH_NOW
 Fysiek gesloten vanwege *lockdown*-maatregelen.

i.s.m. Rotterdamse Academie van Bouwkunst (RAvB)
 Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten (KABK)

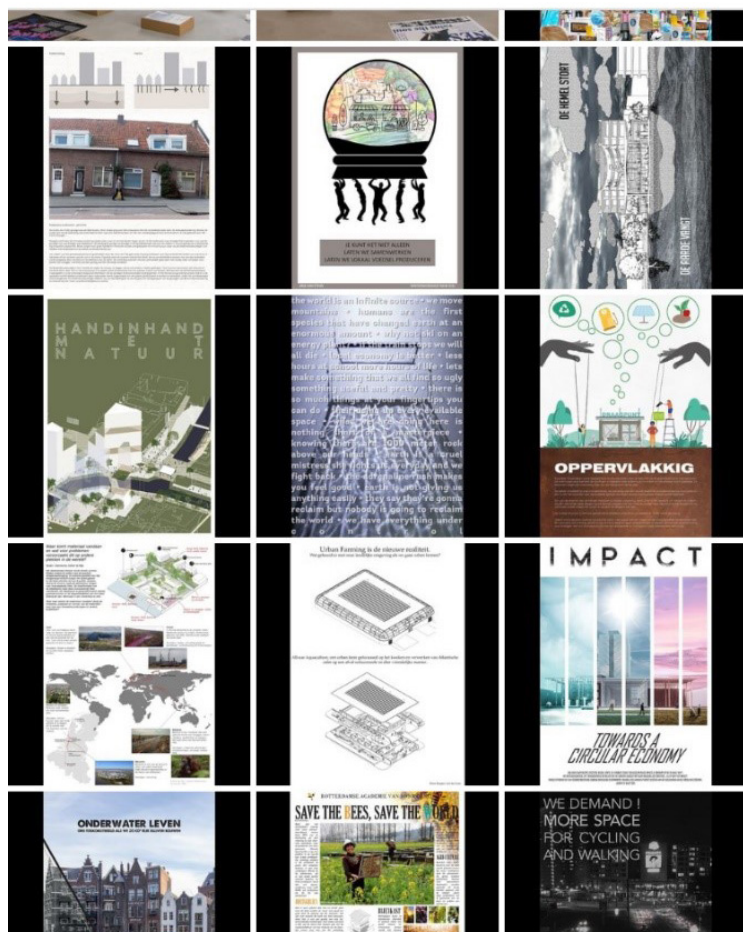
IABR-DOWN TO EARTH stelde de vraag: waar kunnen we landen? Naar aanleiding van die vraag wijdden de Rotterdamse Academie van Bouwkunst (RAvB) en de afdelingen *Graphic Design* (BA) en *Non Linear Narrative* (MA) van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten (KABK) hun onderwijsprogramma's aan de volgende verkenning: hoe moeten ontwerpers zich verhouden tot de klimaatcrisis en welke acties kunnen ze ondernemen? Centraal in de tentoonstelling stonden de bijna 400 posters, gemaakt door ruim 120 studenten van de RAvB en ruim 30 studenten van de KABK, die liggend in een grid vrijwel de gehele ruimte van de Keilezaal vulden. Dit veld van posters is opgespannen tussen vier begrippen waartoe het ontwerpen zich moet verhouden: *de extremen*, *het/de andere*, *de commons* en *het afscheid*. In het grid vonden ook ecologische elementen een plek. Iedere poster bediscussieerde op een andere manier hoe het ontwerp, het ontwerpen en misschien ook de ontwerper zich kan of moet verhouden tot de klimaatcrisis.

Bezoekerscijfers

Door de *lockdown*-maatregelen was de tentoonstelling 'NU!' niet fysiek geopend. Van 5 april t/m 26 mei 2021 is er een virtuele tentoonstelling geopend op Instagram @downtoearth_now waar elke dag werd gepost.

Programma

Vanwege de *lockdown*-maatregelen kon er geen programma plaatsvinden.

Screenshot van de Instagram-pagina @DOWNTOEARTH_NOW.

Foto: DDW 2021

3.8 WATERSCHOOL M4H+ OP DE DUTCH DESIGN WEEK

Van ruimtelijk raamwerk naar cultureel raamwerk

Curatoren Rianne Makkink, Jurgen Bey
 Data 16-26 oktober 2021
 Locatie AtelierNL (Bergmannstraat 76, Eindhoven)

Op initiatief van de nieuwe bestuurder-directeur Saskia van Stein reisde de 'IABR-DOWN TO EARTH: WATERSCHOOL M4H+'- tentoonstelling naar de Dutch Design Week in Eindhoven. De onderzoekstentoonstelling streek neer in de prachtig gerenoveerde kerk van ontwerpduo Atelier NL en was niet te missen: de VPRO koos de tentoonstelling 'WATERSCHOOL' in zijn '10 tips voor Dutch Design Week'-lijst.

De tentoonstelling en het onderzoek zijn gemaakt in opdracht van de IABR, en Projectbureau M4H.

'WATERSCHOOL M4H+' was in eerste instantie te zien tijdens de manifestatie IABR-DOWN TO EARTH.

Bezoekerscijfers

9.969 tijdens de tentoonstelling (30 bezoekers bij de lezing en 172 onlinekijkers).

Programma

Zie volgende pagina.

Foto: Timothy Liu

WaterTalk

20 oktober 2021

De gasten verkenden hoe stedelijke ontwikkeling, de inrichting van onze woon- en werkomgeving en de lokale productie van voedsel en energie eruit kunnen zien als je het koppelt aan de wateropgave – te veel, te weinig, te vies – en onze watervoetafdruk. Het gesprek vond plaats tussen Henk Ovink (watergezaant van Nederland), Jurgen Bey (Studio Makkink & Bey), Mark IJzerman (audiovisueel ontwerper), Maartje Dros (Studio Klarenbeek & Dros) en Eliza Scholtens en Emma Raijmakers (Flip the City) en werd gemodereerd door IABR bestuurder-directeur Saskia van Stein.

DDW TV

Tijdens de Dutch Design Week werd er DDW TV georganiseerd, een live talkshow met spannende interviews en inspirerende items. In de woensdagshow spraken Rianne Makkink en Henk Ovink, watergezaant van Nederland, over water en veiligheid

4 CORONA ADDENDUM

Het simpele antwoord op de vraag naar de impact van de pandemie op activiteitenplan en prestaties van de IABR in 2021 is: geen impact. Immers, 2021 is geen biennale-jaar, maar een jaar waarin de biennale van 2022 wordt voorbereid. Echter het liep door de aanhoudende pandemie anders. Er is gekozen voor uitvouwen en niet afgelasten van DOWN TO EARTH en dus werden de resultaten van het onderzoek en de Ateliers over het biennale-jaar 2020 ook over 2021 verspreidt.

Om te beginnen kon zo aan alle verplichtingen en afspraken met zzp'ers, ontwerpers, makers en culturele ondernemers worden voldaan, en de honorering was in lijn met de *Fair Practice Code*.

Daarnaast is het onderzoek in de IABR-Ateliers niet stilgefallen, integendeel. Het leverde waardevolle resultaten op die de belangrijkste bouwstenen werden voor de tentoonstellingen die in het kader van DOWN TO EARTH gemaakt zijn. En omdat de biennale over twee jaar is uitgevouwen, konden er meer tentoonstellingen geproduceerd worden dan oorspronkelijk voorzien, in totaal zeven. Al met al leverde de IABR meer prestaties dan tevoren met de subsidienten afgesproken, eenvoudigweg door de cultuurnotaperiode 2017-2020 met een jaar te verlengen.

Tegelijkertijd stelde de coronacrisis uitdagingen die voor een internationale biennale sowieso aan de orde zijn tegen de achtergrond van de echte crisis, de klimaatcrisis: zoals het verminderen van reisbewegingen, het zorgvuldig en duurzaam omgaan met mensen, middelen en materialen, en de zoektocht naar lokale meerwaarde én lokale betrokkenheid.

De resultaten van de laatste twee Ateliers werden deze zomer opgeleverd in en aan de steden Rotterdam en Dordrecht, compleet met twee tentoonstellingen. Het IABR-Atelier Rotterdam deed drie jaar onderzoek in en met de wijk Bospolder-Tussendijken (BoTu), een van de armste wijken in Nederland, om energietransitie te koppelen aan sociale gelijkheid op wijkniveau. De resultaten – in de vorm van een (ruimtelijke) analyse op wijkniveau, het LEAP (Lokaal Energie Actie Plan) opgetekend door OOZE, een *toolbox* en een *serious game* – worden in de tentoonstelling gepresenteerd, verder ontwikkeld én overhandigd aan een tiental sociale initiatieven in de wijk, die er het komend jaar mee aan de slag gaan.

Hier tekent zich al de beweging van Atelier naar transitieontwerppraktijk af. DRIFT bestudeert en begeleidt dit transitieproces en de resultaten komen in 2022 terug op het podium van de volgende biennale. Het einddoel is realisatie van de doelstellingen van Veerkrachtig BoTu in 2028 en het helpen realiseren van de *2030 Agenda for Sustainable Development* in de wijk. De wereld wordt gekoppeld aan de wijk, de wijk aan de wereld, met het transitieontwerpen aan de *Sustainable Development Goals* (SDGs) als hefboom. Voor Dordrecht valt een vergelijkbaar verhaal te vertellen. De IABR ging op zoek naar een biennale-*format* met lokale meerwaarde voor concreet betrokkenen, niet voor publiek maar voor bewoners, deelnemers, *stakeholders*.

Toen in het najaar 2021 culturele instellingen onder strikte voorwaarden hun deuren weer mochten openen, heeft de IABR kans gezien in samenwerking met Studio Makkink & Bey het onderzoek en de tentoonstelling nog een keer op te bouwen en publiek te maken. Ook in het komende jaar 2022 zal de IABR zoeken naar manieren om het ontwerpend onderzoek in ontwikkeling onder de aandacht te brengen bij een groter publiek en andere *stakeholders*.

De ingang van het Keilepand tijdens IABR-DOWN TO EARTH.

5 MARKETING & COMMUNICATIE

5.1 Noodgedwongen *Slow Marketing*

5.1.1 *Signatuur en visuele identiteit van de IABR*

Net als in 2020 bleef in 2021 DOWN TO EARTH als afzender bij alle communicatie meteen herkenbaar. De signatuur vertrok, evenals het curator-statement, vanuit 1968 – vanuit *Earthrise*, de eerste foto die de mensheid vanaf de maan terug naar de aarde liet kijken. Dat iconische beeld, de *blue marble* en de emotie die het oproept, toont tevens onze planeet als een systeem en vormde de basis voor de communicatie rond alle uitingen van DOWN TO EARTH. Deze duidelijke en herkenbare signatuur die in 2020 met de grafisch vormgever, ARK (Atelier Roosje Klap) is ontwikkeld voor de 9^e biennale, kwam in 2021 terug in de grafische vormgeving van alle tentoonstellingen, de *city dressing* in Rotterdam en Dordrecht, de website, de social-mediabanners en in de advertenties. Overal was DOWN TO EARTH meteen herkenbaar als afzender.

Alleen voor de 'WATERSCHOOL M4H+'- tentoonstelling is gekozen om het kleurgebruik binnen iets aan te passen om zo de uitstraling van deze tentoonstelling als het ware te verzachten.

Omdat DOWN TO EARTH zich in het voorjaar 2021 zou uitvouwen over meerdere plekken in de Rotterdamse wijken Merwede-Vierhavens (M4H) en Bospolder-Tussendijken en in Dordrecht, was het plan om de publieke buitenruimte goed in te zetten om aandacht op onze aanwezigheid te vestigen en bij het publiek kenbaar te maken. Flexibiliteit (in middelen, signaleren, planning) bleef geboden vanwege de pandemie. Om het zekere voor het onzekere te nemen, zijn voor een groot aantal plekken in de stad eind februari wel de vergunningen en advertentieruimten aangevraagd.

Tot eind mei bleef het speculeren, wanneer de laatste drie 'IABR-DOWN TO EARTH'-tentoonstellingen in Rotterdam en Dordrecht open konden voor publiek. We hebben daarom de *city dressing* (posters, digitale schermen e.d. in de buitenruimte, routemarkeringen) en online-adverteren noodgedwongen moeten afblazen en zeer beperkt gehouden.

Vanzelfsprekend hebben we gebruik gemaakt van de mogelijkheden die de IABR werden geboden via Rotterdam Festivals in het kader van de Rotterdam Architectuur Maand (RAM), zoals digitale WOW-schermen in het centrum van Rotterdam en op ov-locaties, promotie van tentoonstelling en programma via de website en de wekelijkse nieuwsbrief van de RAM. Ook hebben we DOWN TO EARTH via de onlinekanalen en nieuwsbrieven van onze communicatiepartners aangekondigd, waaronder Inside en Havenmakers (Rotterdam Makers District), Rotterdam Uitagenda, Rotterdams Weerwoord, NAI Boekwinkel, AVL Mundo, Nieuwsbrief Watergezaant, Programma Aardgasvrijewijken, Nationaal Programma Regionale Energie Strategie en studieverenigingen van diverse universiteiten en hbo's.

In en om de plekken van de tentoonstellingen hebben we de bewegwijzering eind mei vernieuwd en uitgebreid, zodat al onze locaties goed zicht- en vindbaar waren. Dit betrof het Keilepand en (de *plots* van) de Waterschool, een heldere route vanaf het Marconiplein naar en in M4H, rondom de Biesboschhallen in Dordrecht).

Toen begin juni duidelijk werd wanneer de tentoonstellingen konden openen, is direct een online-advertentiecampagne gestart met DPG Media (*Volkskrant*, *AD*, *Trouw* en *Parool*) die liep tot medio juli.

Speciaal voor de tentoonstelling 'RECLAIMING THE COMMONS' zijn we de samenwerking aangegaan met de redactieraad BoTu. Naast aankondigingen via hun social-mediakanalen en in hun digitale nieuwsbrief is een artikel met uitnodiging voor de tentoonstelling geplaatst in de BoTu-krant. Deze krant hebben alle 7.000 bewoners van Bospolder-Tussendijken medio juni thuis ontvangen. Met het oog op de zomervakantieperiode is begin juli een onlinecampagne gestart in H2O magazine en Waterforum voor de tentoonstellingen 'WATERSCHOOL M4H' en 'THE HIGH GROUND'.

5.1.2 Website

De IABR-website bleef in 2021 het knooppunt van alle inhoud en communicatie. De biennale van 2018 trok in totaal 14.000 website-bezoekers; in 2020 is de website 42.750 keer bezocht, in 54 procent van de gevallen door mensen in Nederland. In 2021 is de website 86.259 keer bezocht, met 37.238 nieuwe veelal Nederlandse gebruikers. Dit geeft het vertrouwen dat de IABR ook de komende jaren verder kan investeren in het ontwikkelen van een nieuwe website die tevens als een archief kan dienen voor thema-specifiek onderzoek.

Onderdeel van de website is de webshop, waar door de IABR zelf gepubliceerde boeken, catalogi en onderzoeksrapporten kunnen worden besteld. Er werden in 2021 53 eigen publicaties en/of catalogi verkocht. Speciaal voor deze editie van de biennale is een samenwerking met NAI Boekverkopers aangegaan. De boeken die een bron van inspiratie én informatie waren voor de curatoren, waren te koop via de webwinkel. In de NAI Boekwinkel in Het Nieuwe Instituut in Rotterdam was een speciale ruimte ingericht waar de Top 16 van de IABR-hoofdcurator werd gepresenteerd. Uit de Bibliografie-longlist zijn er in totaal 66 boeken verkocht, inclusief 23 stuks uit de Top 16.

DOWN TO EARTH: De Bibliografie. Top 16 bij NAI Boekverkopers. Foto: Noortje Weenink

Via het in de website geïntegreerde IABR Vimeo-kanaal blijven alle, door de jaren heen zelfgeproduceerde video's publiek toegankelijk. Hier zal ook de video-animatie *Droogte in de Delta*, het resultaat van het gelijknamige Atelier en het onderzoek van Studio Marco Vermeulen, met een voice-over van Sacha de Boer worden geplaatst.

5.1.3 Nieuwsbrief

De digitale nieuwsbrief blijft een belangrijk medium om onze volgers *te informeren* met nieuws over tentoonstellingen, veranderingen binnen de organisatie en/of open calls. De nieuwsbrief was ook het medium om onze volgers op de hoogte te houden van de plannen en openingstijden van de tentoonstellingen. In totaal zijn er in 2021 negen nieuwsbrieven verstuurd. Het bereik van de nieuwsbrief, die verschijnt in het Nederlands en Engels, steeg in 2021 van 5.385 naar 6.561 abonnees; 61,2 procent Nederlands, 40,1 procent de Engels. 1,2 procent ontvangt zowel de Nederlandse als Engelse versie.

5.1.4 Pers

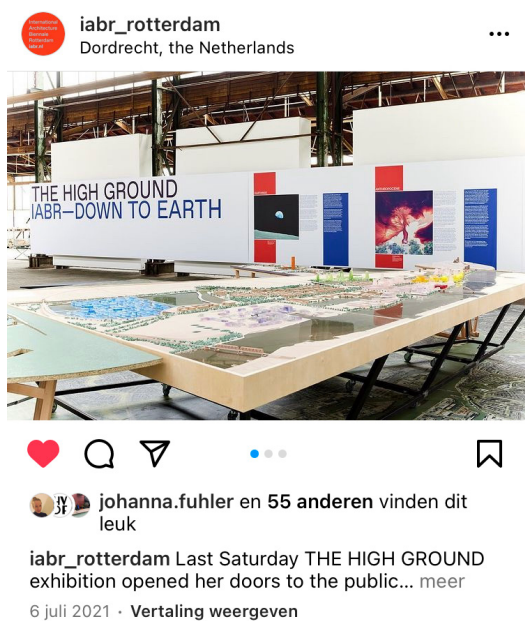
Helaas waren in 2021 door de coronamaatregelen echte persontvangsten niet te organiseren. We hebben per tentoonstelling gericht een aantal media en journalisten persoonlijk, per mail en telefonisch benaderd voor bezoek en publiciteit. In al onze persberichten benadrukten

we de urgentie van water- en energietransitie gerelateerde thema's en de rol en positie van de IABR. We plaatsten deze consequent en nadrukkelijk in het kader van DOWN TO EARTH, de klimaatcrisis en de *Sustainable Development Goals*, en lieten vooral onze curatoren en ateliermeesters aan het woord.

De persbenadering en -planning was steeds gekoppeld aan de tentoonstellingen en aan specifieke resultaten en activiteiten die de bijzondere waarde van ontwerpkracht naar voren brengen aan de hand van de uitkomsten van de IABR-Ateliers.

Bij onze twee partnertentoonstellingen 'METEOPOLIS' en 'NU! Ontwerpen in tijden van Klimaatcrisis', en bij de bekendmaking van de curator voor 2022, is sprake geweest van een gezamenlijke persaanpak met respectievelijk Rotterdams Weerwoord, RAVB en KABK en Drift.

De komst van de nieuwe bestuurder-directeur op 1 oktober 2021 werd o.a. opgenomen in *Architectenweb*, *De Architect*, *Vers Beton*, *Elsevier*, en *De Adformatie*.

5.2 Social media

Bij het gebruik van social media zijn keuzes gemaakt naar gelang de aard van het kanaal en werden mensen consequent naar de website geleid. De afdeling Marketing & Communicatie, de officemanager en de bestuurder gebruiken met name Instagram en LinkedIn; op beide platforms was de IABR in 2021 zichtbaarder dan voorheen. De oud-directeur-hoofdcurator beheerde tot 30 september 2021 het IABR Twitter-account. In alle gevallen wordt zoveel mogelijk gelinkt naar de website, de nieuwsbrief en het programma van de IABR.

5.2.1 Twitter

Voor Twitter bleef het bereik vooral internationaal: ongeveer twee-derde van de volgers woont buiten Nederland, en betreft het mensen en organisaties die actief of geïnteresseerd zijn in stedenbouw, architectuur, klimaatverandering en sociaal-maatschappelijke verandering.

Eind 2020 had de IABR een kleine 5.500 volgers, na afloop van deze editie van de biennale is het aantal nagenoeg gelijk gebleven: op 15 augustus 2021 is het aantal volgers 5.407.

LinkedIn

Het netwerkplatform voor professionals, LinkedIn, is in 2021 wederom gebruikt om ons netwerk uit te breiden en met voornamelijk Nederlandse collega's en professionals informatie en programma te delen. Het aantal volgers steeg in 2021 – na een explosieve groei in 2020 met 40 procent – minder snel maar nog steeds gestaag met 15 procent van 1.397 naar 1.606.

5.2.2 Instagram

Voor Instagram steeg het aantal volgers in 2021, dat vooral uit Nederlandse ontwerpers en cultuur-geïnteresseerden bestaat, van ongeveer 1.580 naar bijna 1.924 – een lijn die gestaag groeit.

5.3 Marketing per tentoonstelling

Op volgorde van verschijning:

5.3.1 METEOPOLIS (i.s.m. Rotterdams Weerwoord)

De tentoonstelling 'METEOPOLIS' kon vanwege de pandemie niet open voor publiek, en ging daarom op 21 januari 2021 open als virtuele rondleiding; er verscheen een digitale versie van de speciaal voor de tentoonstelling gemaakte 'reisgids' op Issuu.

De tentoonstelling is wel door de (vooral) lokale pers bezocht. In de *Havenloods* verscheen op 15 januari een artikel over de tentoonstelling en op 19 januari heeft Radio Rijnmond John Jacobs voor het ochtendjournaal geïnterviewd en Emiel Arends voor een nieuwsitem op TV Rijnmond en de website. Op 20 januari heeft OPEN Rotterdam een item uitgezonden met beelden van de tentoonstelling, twee deelnemende ontwerpbureaus geïnterviewd over hun installaties en in de stad Rotterdammers gevraagd hoe zij tegen de klimaatveranderingen en de toekomst aankijken.

Op 13 februari verscheen de tentoonstelling als tip op A.ZINE en op 22 maart verscheen een artikel in *De Architect*. Op 22 januari is de tentoonstelling door de Rotterdamse wethouder Wijbenga bezocht, waarbij een verslaggever van de *Climate Adaptation Summit 2021* (CAS) aanwezig was. Een filmverslag van het bezoek is terug te vinden op het Vimeo-kanaal van CAS. De virtuele tour is 976 keer bezocht, door 561 unieke bezoekers. De virtuele rondleiding staat nog online en wordt nog regelmatig door Rotterdams Weerwoord getipt via de website, social media en tijdens (online-)bijeenkomsten.

Van de tentoonstelling is door Rotterdams Weerwoord een *making off* documentaire gemaakt die is terug te vinden op YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=NXLnKWIfgJO>

5.3.2 WATERSCHOOL M4H+ (i.s.m. Studio Makkink & Bey) en RECLAIMING THE COMMONS

De tentoonstelling 'RECLAIMING THE COMMONS' liep van 9 juni t/m 15 juli 2021 en is door 743 mensen bezocht. De 'WATERSCHOOL'-tentoonstelling liep van 9 juni t/m 30 juli 2021 en is door 408 mensen bezocht.

Al in maart verscheen een interview met curator Thijs van Spaandonk in *De Architect*, waarin hij de aandacht op de komende tentoonstellingen van IABR-DOWN TO EARTH vestigde. Direct na verzending is het persbericht eind juni gepubliceerd door *Architectenweb* en heeft NRC-journalist Wouter van Noort de tentoonstellingen aangekondigd op LinkedIn (24.000 volgers) en in zijn goed gelezen nieuwsbrief 'Future Affairs'.

Medio juni brachten journalisten van de toonaangevende vakbladen *De Architect* en *Archined* een bezoek aan de tentoonstelling 'RECLAIMING THE COMMONS', en wijdden er beiden een uitgebreid en zeer lovend artikel aan.

In aanvulling op de communicatie door IABR heeft Studio Makkink & Bey vijf eigen nieuwsbrieven naar 820 abonnees verstuurd (juni en juli) en op LinkedIn, Facebook en Instagram actief berichten geplaatst en reacties gedeeld over de Waterschool en het programma. De Waterschool kent ook een eigen website (smb-waterschool.nl) en is gedurende de tentoonstelling 772 keer bezocht.

DesignDigger, onlinemagazine en nieuwsbrief van Jeroen Junte (o.a. *De Volkskrant*) publiceerde op 11 juni een aankondiging van de tentoonstelling.

5.3.3 THE HIGH GROUND

De tentoonstelling die liep van 2 juli t/m 14 augustus is ondanks de zomervakantie heel succesvol geweest en door 924 mensen bezocht. Ze ging van start met een bestuurlijk debat op 2 juli over het toekomstbeeld voor De Staart.

Naast de IABR-website vormde de Dordtse website www.600jaarelisabethsvloed.nl het knooppunt voor de communicatie rondom de tentoonstelling. De tentoonstelling was prominent op de websites van onze Atelier-partners terug te vinden, waaronder de websites van West 8, EGM, VenhoevenCS, de gemeente Dordrecht (Dordrecht.net, Stadszaken.nl, groenblauwestad.nl). Het persbericht is eind juni gepubliceerd door een aantal goed bezochte (landelijke en lokale) websites en internetplatforms als *Architectenweb*, *Waterforum*, *GWW-Bouw.nl*, *rtvpapendrecht.nl* en *gebiedsontwikkeling.nu* gepubliceerd.

In het kader van de herdenking van '600 jaar Sint-Elisabethsvloed' is in opdracht van de gemeente Dordrecht door RTV Dordrecht de vierdelige documentaire 'Na de Vloed' gemaakt, een speciale editie van de wijkkrant *De Staartenaar* uitgebracht en een vlogserie door de Dordrechtse vlogster Emily gemaakt.

In de eerste aflevering van de documentaire 'Na de Vloed' kwam de visie op De Staart aan de orde, en werden de uitkomsten van IABR-Atelier Dordrecht gepresenteerd door Adriaan Geuze van West 8. De aflevering is door 1.783 mensen bekeken op YouTube.

Op 2 juli heeft RTV Dordrecht een rapportage gemaakt over de 'THE HIGH GROUND', die op 9 juli is uitgezonden als nieuwsitem op tv.

In een speciale editie van de wijkkrant *De Staartenaar* verscheen eind juni een artikel over de IABR-tentoonstelling. *De Staartenaar* is een reguliere huis-aan-huis-krant met een oplage van 3.750 exemplaren, wordt bezorgd bij alle bewoners van De Staart en is op diverse plekken in Dordrecht te verkrijgen. De eerste vlog van Emily ging over de IABR-tentoonstelling en is gedeeld via de social- mediakanalen, Facebook en LinkedIn en terug te vinden op YouTube. Op 21 juli heeft een Youtube-kanaal Via Cultura een vlog geplaatst over de 'The High Ground', gepresenteerd door burgerraadslid bij de gemeente Dordrecht Gertjan Kleinpaste.

De gemeente Dordrecht heeft volop op social media ingezet, zowel via de eigen kanalen als die van '600 jaar Sint-Elisabethsvloed'.

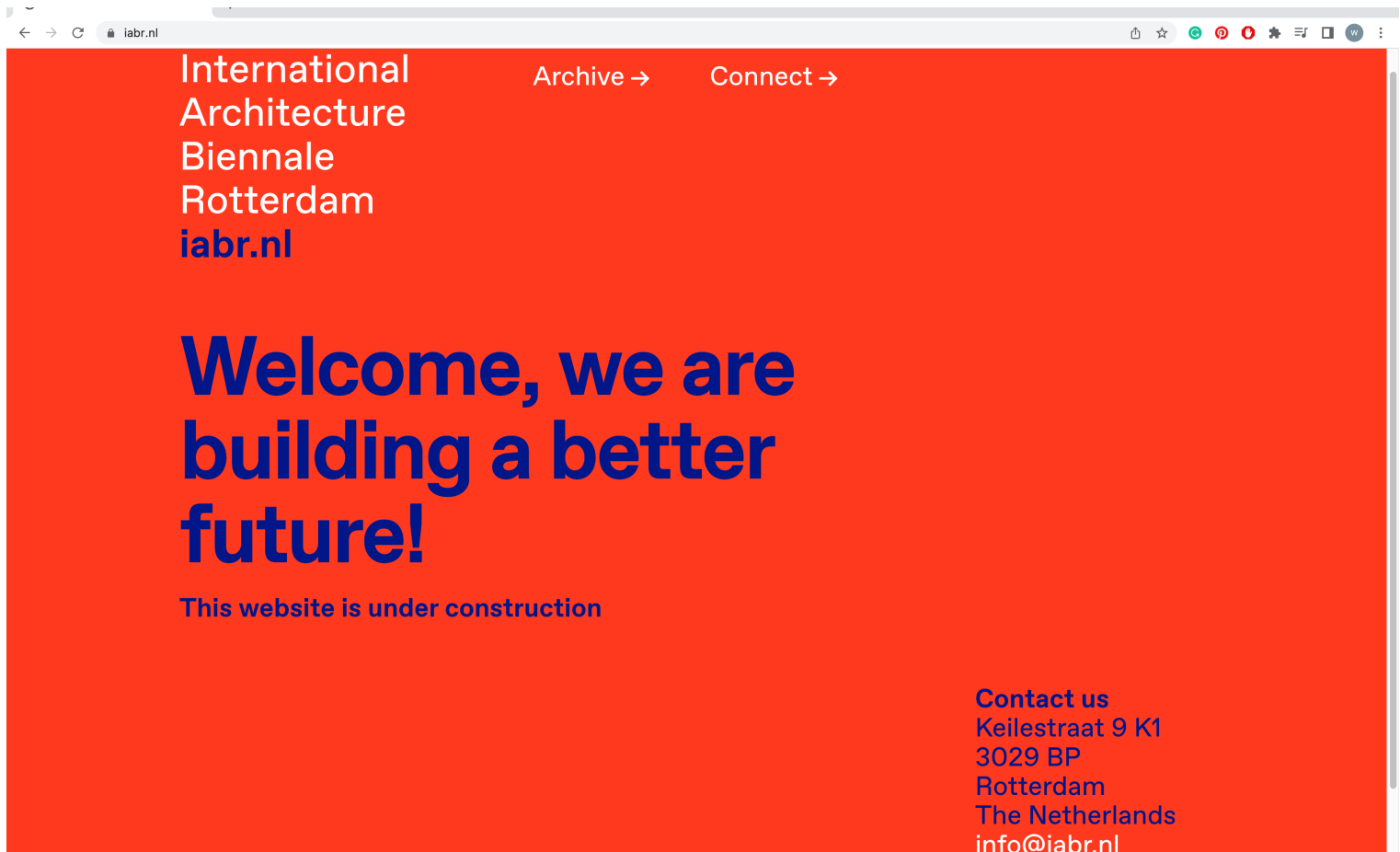
5.3.4 NU!

Ook deze tentoonstelling kon vanwege de pandemie niet open voor publiek, en heeft daarom op 5 april haar deuren online geopend. Dit gebeurde op Instagram met een eigen account: @downtoearth_now, die bij aanvang vanzelfsprekend 0 en bij de 'sluiting' van de tentoonstelling op 26 mei 2021 251 volgers had. Vanzelfsprekend blijft de online tentoonstelling tot in lengte van dagen open voor publiek.

Om volgers naar de tentoonstellings-account te leiden zijn de Instagram-accounts en social-mediakanalen van de IABR, RAVB, KABK en van de studenten zelf ingezet. Omdat Instagram vooral (internationaal) wordt gebruikt en bezocht door ontwerpers, en ook omdat het veelal internationale studenten betrof, was de voertaal Engels. Deze tentoonstelling die bestond uit bijna 400 posters gemaakt door studenten van de KABK en RAVB, ging op Instagram van start met drie korte filmpjes en een openingsstatement van curator Thijs van Spaandonk. De tentoonstelling groeide gedurende de tijd, waardoor deze langer dan gepland 'open' kon blijven. Elke dag hebben drie studenten op hun eigen Instagram-account hun poster geplaatst met een korte begeleidende tekst over het werk en is het werk dagelijks gepost op de Instagram-account @downtoearth_now.

Op Twitter en LinkedIn zijn door de partners vooral berichten over de samenwerking geplaatst en is steeds verwezen naar de onlinetentoonstelling en nieuw werk.

Op de websites van de IABR, RAVB en KABK is van de tentoonstelling voorpaginanieuws gemaakt en kon direct worden gelinkt naar Instagram.

Tijdelijke landingspagina IABR.nl. Ontwerp Roosje Klap (ARK).

5.4 Communicatie en zichtbaarheid (publiek en programma)

Het programma van de IABR is door de jaren heen te ver aan de zijlijn van het culturele landschap geraakt. Hoewel van hoog inhoudelijk niveau, werd de programmering steeds meer een afgeleide van het ontwerpend onderzoek dat in de IABR-Ateliers werd uitgevoerd. Dit had beleidsmatig zijn weerslag, maar een het grotere publiek kwam op afstand te staan.

De IABR werkt daarom vanaf begin oktober zowel aan de herijking van de banden met de (sectorale) achterban als met een breed in cultuur geïnteresseerd publiek. Het gesprek over de ontworpen omgeving, de stad en het land, gaat ons immers allemaal aan en dit zal zijn weerslag vinden in ons programma. Daarnaast werd 2021 natuurlijk zeer beïnvloed door de restricties die de pandemie aan publieke culturele evenementen oplegde.

Zowel het beeldmerk, de website, als de algehele on- en offlinezichtbaarheid, representatie en herkenbaarheid van IABR vragen om een intensieve herdefiniëring. Ook de leesbaarheid en/of beluisterbaarheid van de teksten, onder andere ten behoeve van slechtzienden en laaggeletterden worden in 2022 tot speerpunt van de organisatie gemaakt.

6 GOVERNANCE, FAIR PRACTICE & CULTURELE CODES

De bouw- en bureaucultuur en de bouwkolom worden gekenmerkt door een overwegend mannelijke cultuur. Het gesprek over de vrouwelijke architect, het herijken van onze (Rijks-) archieven en het inclusiever maken van ons onderwijs, en daarmee het verhogen van het bewustzijn van de maatschappelijke verantwoordelijkheid van het vakgebied, komt langzaam op gang. Het onderzoek 'Ruimtelijke sector ontleed', uitgevoerd door wetenschappers van de UvA op verzoek van de voormalige Rijksbouwmeester Floris Alkemade,¹ laat zien dat ontwerpers vaak mannelijk zijn, dat er sprake is van fragmentatie in de discipline – er zijn sinds de Lehman-crisis in 2008 meer architecten dan ooit, meestal zzp'ers – en een verschil in honorering tussen de seksen. Toch kan dit jaar worden gezien als het jaar van een brede maatschappelijke kentering. In de media en bij diverse culturele instellingen, waaronder Het Nieuwe Instituut, ARCAM, Mevrouw de Architect in het magazine voor architectuur en een manifestatie als 'Musea bekennen kleur' stond het gesprek over meerstemmigheid, kolonialisme en de rol van de vrouw op de agenda, en vond dit zijn weg naar het publieke debat. Het is het jaar waarin meer maatschappelijk bewustzijn en draagvlak kwam voor een eerlijke, diverse en inclusieve samenleving. Zo ook in de architectuur.

Als culturele en kennisinstelling vertegenwoordigt en ondersteunt IABR de Governance Code Cultuur, Code Culturele Diversiteit & Inclusie en de Fair Practice Code. De IABR is een kleine organisatie, maar onder de huidige leiding zijn de genoemde codes optimaal geborgd in ons denken en handelen via de zogenaamde vier p's: *personeel, publiek, programma's en partners* – met andere woorden, in de interne en externe structuur van de IABR. De IABR volgt de Governance Code Cultuur 2019 en brengt deze intern en extern in praktijk door inclusiviteit en intersectionaliteit actief te waarborgen binnen de organisatie, in haar samenwerking en opdrachtgeverschap. De bouwkolom wordt nog altijd gedomineerd door veelal mannelijke professionals. Hier ligt een opgave, immers representatie is een belangrijk vehikel voor emancipatie. Kortom, IABR laat (culturele) diversiteit nadrukkelijk meewegen in de projecten die ze initieert en daar horen ook afspraken over eerlijke honorering bij. De IABR onderschrijft de Code Culturele Diversiteit & Inclusie niet alleen door *met wie* we werken, maar vooral ook door *hoe* we werken.

Voor alle vormen van samenwerking met externe partners en opdrachtgevers geldt een eerlijke vergoeding, gebaseerd op de geldende afspraken op basis van een ingediende offerte en/of standaarden zoals die zijn benoemd in de cao voor architecten, in naleving van het auteursrecht, en/of gebruikmakend van de kunsthonorarium rekentool zoals geïnitieerd door o.a. de Kunstenbond voor *Fair Practice*.²

We maken met iedere partner of opdrachtnemer heldere afspraken die worden geborgd in een contract met gefaseerde betaaltermijnen. Eind 2021 is de IABR gestart met vijf toepassingsgerichte en doorlopende onderzoeks- en ontwikkeltrajecten op concrete locaties en met lokale partners, gericht op actuele transitievraagstukken als natuurpositieve woonwijken, energietransitie, mobiliteit en de wateropgave. Voor deze onderwerpen worden twee open calls uitgezet: één om ideeën en inspiratie van de *best practices* uit een internationale context op te halen; de andere als oproep aan de markt om zich te committeren aan de maatschappelijke opgave, gerelateerd aan de CO₂-reductie van 55 procent in 2030³ en deze te benaderen als een ruimtelijke, systemische en integrale opgave.

Naast goed opdrachtgeverschap ligt er voor veel bedrijven een werkelijke vraag naar nieuwe verdienmodellen. Er dreigen immers sancties als de CO₂- en stikstofdoelen voor 2030 niet

1 www.architectenregister.nl/media/1160/deplusruimtelijkeplussectorplusontleedt.pdf

2 <https://kunstenbond.nl/kunstenaarshonorarium-rekentool/>

3 <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/eu-bereikt-akkoord-over-klimaatdoelen-55-procent-reductie-in-2030~b6745f391/>

gehaald worden. In het licht van deze wetenschap is een vergaande samenwerking rond het vraagstuk van integrale aanpak voor de vermindering van de uitstoot van CO2 en stikstof een manier voor de IABR om financiële allianties met marktpartijen en gemeenten aan te gaan. In november en december hebben de gemeenten Almere, Terschelling, Tilburg, Amsterdam en Rotterdam afspraken gemaakt met de IABR om samen te onderzoeken hoe hun bestaande en veelal technocratische en uitvoeringsgerichte beleid te herdefiniëren tot een integrale aanpak. Zo heeft de gemeente Almere de IABR benaderd om mee te denken over hoe 10.000 nieuwbouwwoningen volledig natuurpositief en circulair te ontwikkelen.

Het belang van goed opdrachtgeverschap wordt door de IABR, naast een eerlijke financiële honorering, ook langs de lijn van *tijd als waarde* gelegd. Zo worden de curatoren voor de editie 2024 bijvoorbeeld al in 2022 aangesteld. Dit geeft de IABR en de curatoren de tijd om langer aan een – agenderende – agenda te werken, waaruit nieuwe netwerken, financieringsstromen en samenwerkingspartners kunnen volgen; bijvoorbeeld door interessante internationale samenwerkingen aan te gaan en onderzoek in curricula van technische universiteiten en academies op te nemen. Bovendien bevordert IABR zo kennisbehoud en continuïteit binnen de organisatie.

7 PERSONEEL EN ORGANISATIE

De IABR is een kleine organisatie. De totale effectieve omvang van de personeelsformatie op jaarbasis bedroeg in 2021 gemiddeld 4,99 fte. In totaal waren er 13 medewerkers, die grotendeels parttime werkten (op jaarbasis was dit gemiddeld 6,18 werknemers). Ondanks de Covid-pandemie zijn alle afspraken en contracten met medewerkers nagekomen. Van de 13 medewerkers waren gedurende het hele jaar 2021 twee medewerkers in vaste dienst. Acht medewerkers werkten in tijdelijk dienstverband, de overige drie medewerkers werkten als zelfstandigen (zzp) op contractbasis. Eén medewerker werkte gedurende het hele jaar op basis van een jaarcontract.

Te weten, de officemanager is sinds 9 februari 2018 in dienst en sinds 1 januari 2020 in vaste dienst; de algemeen en artistiek directeur is in vaste dienst sinds 1 oktober 2021. De zakelijk en operationeel directeur heeft haar dienstverband per 30 juni 2021 opgezegd omdat zij elders kansen zag. De projectleider programma, de productieassistent, de assistent-hoofdcurator, de assistent-marketing en communicatie hadden allemaal een tijdelijk dienstverband dat tot het einde van de biennale liep, variërend van half juli tot half augustus 2021.

De twee zaalwachten werkten op basis van een nulurencontract en zijn op basis van gewerkte uren gehonoreerd. Zelfstandigen-overeenkomsten zijn gesloten met de projectleider programma voor de periode van januari tot en met juni, met het hoofd productie vanaf 18 januari tot en met 11 juni. De pensioengerechtigde leeftijd van de voormalig bestuurder-directeur viel samen met het beëindigen van het contract dat afliep op 30 september 2021. De assistent-curator heeft een contract lopende van 8 maart 2021 tot 31 december 2022.

Nieuwe bestuurder-directeur

Per 1 oktober 2021 is Saskia van Stein aangetreden als nieuwe artistiek en algemeen directeur van de IABR. Dit betekent niet alleen een verjonging van het bestuur, maar ook verrijking van de organisatie met vrouwelijk leiderschap. Om de onafhankelijkheid van de IABR te waarborgen, heeft de nieuwe bestuurder-directeur op 1 oktober 2021 al haar lopende commissielidmaatschappen en andere nevenfuncties neergelegd.

IABR Intern: Personeelsbeleid & Organisatie

De IABR heeft dit najaar een start gemaakt met een nieuw personeelsbeleid en zal daar in 2022 actief aan verder werken. Het zoeken naar een goede balans tussen werk en leven stond de afgelopen maanden centraal binnen de organisatie. We zijn het gesprek gestart over welke condities bijdragen aan een veilige werkplek en hoe goede omstandigheden te creëren voor de dialoog. Dit wordt geborgd in een tweewekelijks gesprek over werkdruk, wederzijdse verwachtingen, plannen en ambities. Daarnaast zet de organisatie in op meer vaste contracten. De IABR is een zeer kleine organisatie met inmiddels 1,8 fte in vaste dienst, te weten de nieuwe bestuurder-directeur en de officemanager. Ook is er een junior assistent-curator aangesteld met een jaarcontract op basis van 0,8 fte. Dit zou op termijn kunnen uitmonden in een vast contract. Verder is de IABR bezig twee projectleiders en een pr- en communicatiemanager te werven. Voor deze functies zullen respectievelijk een jaarcontract en een vast contract worden aangeboden. Verdere stappen zijn het opzetten van een pensioenregeling, persoonlijke leertrajecten en leerdoelen, en jaarlijkse beoordelings- en functioneringsgesprekken. Al deze stappen in het personeelsbeleid zijn geïnitieerd vanuit het besef dat goede arbeidsvoorwaarden de basis vormen voor een duurzame organisatie.

Continuïteit

De subsidie van de gemeente Rotterdam en de opname in de landelijke basisinfrastructuur maakt het voor de IABR mogelijk om met een vaste kern de continuïteit van de organisatie te garanderen. De coronasteun van het Rijk heeft het wegvallen van de publieksinkomsten gecompenseerd en de eerlijke honorering van uitstaande samenwerkingen en opdrachten gewaarborgd. Omdat het veelal om het organiseren van tentoonstellingen, ontwikkelen van onderzoek en programma gaat, heeft de IABR haar beloningsbeleid voor zowel medewerkers

als haar tarieven voor zzp'ers getoetst aan de Richtlijn Functie- en Loongebouw Presentatie-Instellingen voor Beeldende Kunst, de PACCT ZZP Tarieven Rekentool van het Platform Arbeidsmarkt Culturele en Creatieve Toekomst.

Ook is het de IABR in dit moeilijke jaar voor culturele instellingen gelukt geen enkele overeenkomst met zzp'ers te hoeven ontbinden. Wel zijn in goed overleg tussentijds aanpassingen gedaan vanwege de langere duur van de biennale, maar dit heeft in alle gevallen geleid tot aanvullende overeenkomsten – tot extra werk dus voor zzp'ers, die zo belangrijk zijn voor een organisatie als de IABR. Eerlijk delen, ook in tijden van pandemie.

8 STICHTING /UP

/ncubator for Urban Projects

De stichting iabr/UP, IABR's */ncubator for Urban Projects*, werd in december 2013 door de IABR opgericht om de productie van verschillende Ateliers en onderzoeksprojecten van de IABR in binnen- en buitenland te faciliteren. Ook andere culturele en/of productietaken zoals het publiceren van boeken, het produceren van (documentaire) films en/of de ontwikkeling van symposia en conferenties, was in deze stichting ondergebracht.

De opdracht aan /UP was om bij al haar activiteiten de onderzoeks- en werkmethode van de IABR toe te passen en verder te ontwikkelen. Er was een zakelijke werkovereenkomst tussen de twee stichtingen gesloten, op grond waarvan ieder jaar werd vastgelegd welke middelen de IABR beschikbaar stelt aan /UP en wat daarvoor geleverd diende te worden. Ook zijn er afspraken gemaakt over de aan /UP door te berekenen kosten vanwege onder meer het gebruik van kantoorruimte en bedrijfsmiddelen, en vanwege personele ondersteuning. Ten slotte werd vastgelegd in welke mate /UP bijdraagt aan de realisatie van de tweejaarlijkse manifestatie.

De functie van George Brugmans als bestuurder-directeur van IABR/Up is vanwege de koppeling met zijn functie bij IABR op 30 september beëindigd.

Het wegvallen van de opdracht van de onderzoeks-Ateliers, verleend door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK/ARO), en het wegvallen van (subsidie) middelen, was aanleiding om de relatie tussen de organisaties IABR en stichting iabr/UP anders in te richten. De Raad van Toezicht van iabr/UP kwam op zijn vergadering van 29 oktober 2021 overeen de stichting op te heffen. De voorzitter en portefeuillehouder financiën van de stichting, de heer Bodewes, werd aangesteld als wettelijk vertegenwoordiger en enige bestuurder tot aan de opheffing.

Het formele opheffingsbesluit van stichting iabr/UP is op 1 maart 2022 genomen. De resterende middelen, de liquiditeit van de stichting werden verdisconteerd met een uitstaand voorschot en een teruggedraaide opdracht op basis van niet geleverde diensten. De verder te vereffenen middelen worden in dit besluit aan IABR toegewezen.

De stichting heeft per balansdatum een kortlopende vordering op stichting iabr/UP verantwoord, die mede verband houdt met de ontbinding. De administratieve afwikkeling en opheffing van de stichting kan mogelijk van invloed worden op deze vordering. Naar de opvatting en wetenschap van het bestuur op datum van vaststelling van deze jaarrekening zijn daar geen aanwijzingen voor.

9 EEN REFLECTIE OP DE ATELIER-METHODE

Geëvalueerd door DRIFT

De afgelopen jaren heeft de IABR in 'Ateliers' ontwerpend onderzoek ingezet in haar maatschappelijke zoektocht naar duurzame ontwikkeling. Hiermee is invulling gegeven aan de opdracht van het ministerie van BZK en OCW, binnen de Actieagenda Ruimtelijk Ontwerp (ARO).

In de Ateliers komen ontwerpers samen met bestuurders van een stad/regio tot ontwerp oplossingen voor een maatschappelijke uitdaging. De IABR is in 2008 begonnen met de Ateliers: de eerste waren in São Paulo (2008-2010 en 2010-2012) en Istanbul (2010-2013 en 2012-2014). In 2012 waren de eerste Ateliers in Nederland met ondersteuning van de rijksoverheid. Sindsdien zijn er 18 Ateliers en twee *test sites* geweest.

Op uitnodiging en in opdracht van de IABR heeft DRIFT (*Dutch Research Institute for Transitions*) in 2021 een evaluatie gedaan, om de impact van de methode in Nederland te evalueren aan de hand van vier IABR-Ateliers:

- Planet Texel,
- Brabantstad,
- Groningen en
- Rotterdam I, II en III

Aan de hand van literatuur, interviews en een focusgroep concluderen de onderzoekers het volgende over de methode en impact van de IABR-Ateliers.

Doelen en mechanismen

De Ateliers worden ingezet door de IABR om: (i) nieuwe oplossingen of oplossingsrichting te vinden voor één of meerdere sociaal-economische en ruimtelijke opgaven in een stad of regio; (ii) bestuurders mee te nemen om buiten de dagelijkse praktijk tot nieuwe inzichten te komen; (iii) nieuwe allianties en samenwerkingen te smeden.

Dit gebeurt door de concrete opgave in breder perspectief te plaatsen en er afstand van te nemen, door in te breken op het gangbare proces van stadsontwikkeling en een creatieve of culturele ruimte te scheppen. Voor bestuurders is het Atelier een creatief leerproces dat hen inzichten en handelingsperspectief geeft om een (nieuwe) toekomstvisie en nieuwe, creatieve oplossingen te ontwikkelen.

Methode

Ateliers zijn dus een proces waarin vanuit ontwerpend onderzoek samen met bestuurders en de praktijk toegewerkt wordt naar een nieuw perspectief. De onderzochte Ateliers hadden elk hun eigen procesverloop, afhankelijk van de betrokkenen, lokale context en maatschappelijke uitdaging die centraal stond. Tegelijk onderscheiden we wel een aantal kernelementen:

1. Voor elk Atelier vindt een selectiefase plaats. Er wordt via informele contacten een ateliermeester en een locatie geselecteerd. Soms is een bekende lokale uitdaging leidend in de selectie van een locatie (gemeente, provincie of regio), soms zijn persoonlijke contacten met potentiële mede-opdrachtgevers leidend in het kiezen van een locatie voor het Atelier. In beide gevallen vindt er een toetsing plaats; de IABR wil namelijk alleen werken met een locatie en overheidspartner die aan de volgende eisen voldoet:
 - Er is een urgent probleem
 - Er is commitment om financieel bij te dragen en uitkomsten te borgen
2. Er wordt met enkele ontwerp- en onderzoeksbureaus een probleem of contextanalyse gedaan. Deze wordt bij elk Atelier anders ingericht, maar het zorgt in alle gevallen voor een afbakening van de focus van het Atelier en een startpunt voor de ontwerpfasen die volgt.
3. Vervolgens gaan verschillende ontwerpers aan de slag met de ontwikkeling van visies, concepten en oplossingen. De ontwerpvoorstellen worden getoetst bij een stuurgroep van lokale prominenten (wethouders, stadsbouwmeesters etc.) en in enkele gevallen bij bewoners.

4. De uitkomsten worden vervolgens gepresenteerd en verspreid in een boekje op de IABR-biennale en in andere (vaak lokale) tentoonstellingen en presentaties. Het gaat in deze presentatie niet alleen om een (visuele) presentatie van de ontwerpen, maar juist de interactie en discussie met bezoekers en betrokkenen staat centraal.

Impact

De Ateliers hebben een aantal verschillende vormen van impact:

- De grootste impact is zichtbaar bij de direct betrokkenen: de ontwerpers krijgen tijd en budget om zich in een onderwerp te verdiepen en kennis te genereren; de betrokken bestuurders en ambtenaren beschrijven het proces vaak als inspirerend en openbarend. Een deel van de betrokkenen weet de opgedane inzichten en vaardigheden toe te passen in dagelijks/later werk of weten het over te brengen aan hun omgeving.
- Er zijn ook signalen dat de denkwijze die bij de betrokkenen aantoonbaar veranderd is, ook maatschappelijk doorwerkt. Vooral het agenderen van het onderwerp, de visies en de verbeelding van de ontwerpers dragen bij aan het maatschappelijk debat en de collectieve kennis over het thema.
- Als laatste is impact zichtbaar in de toepassing van de uitkomsten van de Ateliers. Bij verschillende Ateliers zijn de inzichten en voorstellen als input meegenomen in beleidsstukken zoals Omgevingsvisies, of inspireerde de uitkomsten bouw- of pilotprojecten.

Factoren tot succes

Om die invloed te bereiken zijn een aantal factoren te onderscheiden die bijdragen aan de impact:

- Het slim selecteren van urgente problemen, toegeweide gemeenten/provincies en sleutelfiguren binnen de organisatie die heel betrokken zijn en slagkracht hebben binnen hun organisatie.
- Qua timing en betrokkenen aansluiten op bestaande dynamieken door aan te haken op lopende beleidsprocessen, maar qua inhoud met vernieuwende en visionaire inzichten en voorstellen te komen.
- Veel aandacht besteden aan de verbeelding, want juist de ontwerpkracht en verbeelding leidt onder betrokkenen tot andere denkpatronen. Niet alleen de verbeelding in de publicaties en biennales is belangrijk gebleken, maar ook het faciliteren van de dialoog die gestimuleerd wordt door de beelden.

Ook is er een aantal terugkerende spanningen in de methode of organisatie van de Ateliers die de impact beperkt hebben. Zo werd er gezocht naar een balans tussen abstract/visionair én toepasbaar, waardoor het een soms ten koste ging van het ander.

Slotreflectie

De IABR-Ateliers in opdracht van de ARO hebben een interactieruimte geschapen voor ontwerpend onderzoek waar ontwerp en bestuur dicht bij elkaar komen en nieuwe inzichten en denkwijzen ontwikkeld worden. Maar, na ruim 12 jaar is de maatschappelijke rol van de ontwerper genormaliseerd, zijn er vele andere initiatieven van ontwerpend onderzoek ontwikkeld en is de Atelier-methode aan herziening toe is. De uitdaging lijkt vooral om nog scherper vanuit een gewenste (transitie-)impact te vertrekken en een bredere betrokkenheid in het proces te krijgen dan primair bestuur en ontwerp. Met de huidige zoektocht van de IABR naar een doorontwikkeling van de methode richting Transitieateliers probeert de IABR deze stap te nemen.

Curatorenteam IT'S ABOUT TIME. Foto: Dana Romina

10 IT'S ABOUT TIME

De benoeming van Saskia van Stein tot directeur geeft aan dat de IABR een nieuwe koers gaat varen. Onderzocht wordt hoe de rijke geschiedenis van de IABR verknoopt kan worden aan een enerverende toekomst. De grote maatschappelijke opgave, mede als gevolg van de klimaatcrisis, blijven in het hart van de ontwerpogave en daarmee in het hart van de Architectuur Biennale. Echter, nu meer samen met andere culturele partners en voor een breder cultureel geëngageerd publiek tot de verbeelding sprekend. Meedoen en meedenken over nieuwe manieren om onze leefomgeving in te richten, is immers een voorwaarde voor een rechtvaardige toekomst. Naast een tentoonstellingsmanifestatie, een parallelprogramma, zal ruimtelijk ontwerp en onderzoek blijvend worden gestimuleerd.

Decentrale samenwerkingsmodellen zullen worden ingezet om de integrale, intergenerationele en duurzame vernieuwing van de vormgevende disciplines op alle niveaus te stimuleren. Van een enkele curator is de stap gemaakt naar een curatorencollectief. Het curatorenteam van de editie 2022, dat vorm en inhoud zal geven aan deze nieuwe ambities, bestaat uit de volgende personen:

Prof. dr. Derk Loorbach, hoogleraar Sociaaleconomische Transitie, directeur van DRIFT, en hoofdonderzoeker van het platform *Design, Impact, Transition* (DIT) van de Erasmus Universiteit Rotterdam; Peter Veenstra, medeoprichter van LOLA Landscape Architects (met Cees van der Veeke en Eric-Jan Pleijster); PASZA Platform voor Architectonisch Onderzoek, mede opgericht door dr. ir. Véronique Patteeuw, docent aan de École Nationale Supérieure d'Architecture et du Paysage Lille, gastdocent aan de KU Leuven en EPFL Lausanne en wetenschappelijk redacteur van *OASE* en dr. Léa-Catherine Szacka, senior docent Architectuurstudies aan de University of Manchester en gastdocent aan The Berlage, de Technische Universiteit Delft en ETH Zürich.

In december 2021 heeft het curatorenteam de lijnen uitgezet voor een cultureel evenement, getiteld *IT'S ABOUT TIME*. Hier wordt teruggekeken naar de Club van Rome (1972) en vooruitgekeken naar 2072, en wordt tijd als waarde in het ontwerpen van architectuur en landschap onderzocht. Daarnaast zal een aantal ontwerpend (ruimtelijke) onderzoeken en transitiegericht project worden opgestart; ontwerp- en ontwikkelingstrajecten die sociale verandering helpen vormgeven, versnellen, opschalen en verspreiden.

De IABR is samenwerkingsverbanden aangegaan met diverse kennis- en onderwijsinstellingen en andere culturele partners zoals AIR, ARCAM, AFFR en Het Nieuwe Instituut. Een belangrijk onderdeel van de volgende biennale vormt de relatie ontwerp en wetenschap; dit komt tot uitdrukking in de samenwerking met de Erasmus Universiteit/DRIFT, waar wordt ingezet op het verkennen van hoe ontwerp en transitiedenken een positief effect op de onderwijsagenda kunnen hebben. Ook het bieden van een podium aan een volgende generatie krijgt gestalte in onder meer samenwerking met de TU Delft en TU Eindhoven, de Academies van Bouwkunst en Archiprix.

De IABR zal een internationale *open call* lanceren voor ontwerpers, activisten en burgers, om zo toonaangevend werk te verzamelen voor de komende tentoonstelling. Om de kloof tussen sociaal-maatschappelijke opgaven, hun ruimtelijke consequenties en ontwikkelende partijen te dichten, zal een aparte *open call* worden gedaan aan opdrachtgevers.

11 RAAD VAN TOEZICHT, BESTUUR EN DIRECTIE

11.1 Raad van Toezicht en Bestuur

De IABR kent een Raad van Toezicht-model. Waar en wanneer relevant, wordt nadrukkelijk rekening gehouden met de principes van Goed Bestuur, de Governance Code Cultuur.

De Raad van Toezicht van de IABR is deskundig en onafhankelijk en sinds het vierde kwartaal van 2021 aangevuld met twee nieuwe, vrouwelijke leden. De vier leden van de Raad zijn divers en complementair wat betreft kennis, (culturele) achtergrond, ervaring, leeftijd en netwerk. Deze nieuwe toezichthouders, evenals de nieuwe bestuurder-directeur, zijn geworven via een transparante procedure, vormgegeven en georganiseerd door een externe partij: het executive bureau Public Spirit.

Per 1 november 2021 is Raad van Toezicht-lid Adri Duivesteijn opgevolgd door Yvette Govaart, medeoprichter Big Picture en medeoprichter COUP (Collective Office for Urban Productions). Per 15 december 2021 is een tweede nieuw lid van de Raad van Toezicht toegetreden in de persoon van Medy van der Laan (voorzitter van de Nederlandse Vereniging van Banken), die Ed Nijpels opvolgt als voorzitter van de IABR. Zittende leden Allard Castelein (directeur Port of Rotterdam) en Wienke Bodewes (oud algemeen directeur AMVEST) zijn blijvend gecommitteerd gedurende hun lopende termijn.

Op 31 december 2021 bestond de Raad van Toezicht van de IABR uit Medy van der Laan (voorzitter), Wienke Bodewes (portefeuillehouder financiën), Allard Castelein (lid) en Yvette Govaart (lid).

De Raad van Toezicht doet haar werkzaamheden voor de IABR onbezoldigd. Voor een overzicht van alle nevenfuncties van de Raad van Toezicht verwijzen wij naar hoofdstuk 11.2, pagina 59.

Tot 30 september 2021 was George Brugmans bestuurder-directeur en hij vormde als zodanig het Bestuur. Brugmans was belast met bestuur en directie van de IABR en, in overeenstemming met de statuten van de stichting, eindverantwoordelijk voor de strategie van de IABR en voor de planning, ontwikkeling, uitvoering en kwaliteit van het inhoudelijk en zakelijk beleid. Brugmans was niet in dienst van de IABR en werkte op contractbasis. Het contract liep van 1 januari 2017 tot en met 30 september 2021 en zijn honorering viel binnen de norm van de Wet normering topinkomens (WNT).

Vanaf 1 oktober 2021 was Saskia van Stein algeheel en artistiek directeur en vormde als zodanig het Bestuur. Van Stein was belast met bestuur en directie van de IABR en, in overeenstemming met de statuten van de stichting, eindverantwoordelijk voor de strategie van de IABR en voor de planning, ontwikkeling, uitvoering en kwaliteit van het inhoudelijk en zakelijk beleid. Van Stein is in dienst van de IABR en heeft sinds 1 december 2021 een vaste aanstelling. Haar honorarium valt binnen de norm van de Wet normering topinkomens (WNT).

Raad van Toezicht op 31 december 2021:

Medy van der Laan (voorzitter)

Wienke Bodewes (penningmeester)

Allard Castelein

Yvette Govaart

11.2 Functies en nevenfuncties leden Raad van Toezicht en Bestuur

Medy van der Laan (datum van aantreden: 15 december 2021).

- Voorzitter Bestuur Nederlandse Vereniging van Banken (hoofdfunctie)
- Voorzitter van het bestuur van de Stichting Nationaal Luisteronderzoek
- Lid van het bestuur van de Stichting Berenschot Beheer
- Voorzitter Raad van Toezicht Internationale Architectuur Biennale Rotterdam

Wienke Bodewes (datum van aantreden: 11 maart 2015, eenmaal herbenoemd)

- Eigenaar Bodewes&Bodewes
- Voorzitter Raad van Advies, Supermarktfonds Nederland, Amsterdam
- Voorzitter Raad van Commissarissen PreWonen, Velsersbroek
- Lid Raad van Commissarissen Hurks, bouw- en ontwikkelingsbedrijf, Eindhoven
- Lid Raad van Commissarissen Scholtensgroep, bouw-, ontwikkeling-, exploitatiebedrijf, Wognum
- Lid Raad van Commissarissen, M.J. de Nijs en Zonen B.V., Warmenhuizen
- Voorzitter Bestuur Holland Property Plaza, Zeist
- Lid Dagelijks Bestuur Forum Stedelijke Vernieuwing, Den Haag
- Voorzitter Raad van toezicht Stichting Waarborgfonds Koopwoningen, Rotterdam
- Lid Raad van aanbeveling Provada, Amsterdam
- Lid Raad van Advies RealMovement, 's-Hertogenbosch
- Lid Raad van Inspiratie ReBorn, Amsterdam
- Lid Raad van Toezicht Internationale Architectuur Biennale Rotterdam
- Bestuurder iabr/UP

Allard Castelein (datum van aantreden: 14 februari 2018)

- CEO Port of Rotterdam (hoofdfunctie)
- Lid Raad van Toezicht Rotterdam Partners
- Lid Dagelijks Bestuur VNO-NCW
- Voorzitter Bestuur Ronald McDonald Huis Sophia Rotterdam
- Lid Economic Board Zuid-Holland (EBZ)
- Lid Raad van Commissarissen Renewi PLC
- Lid Raad van Toezicht Internationale Architectuur Biennale Rotterdam
- Lid van de Sustainable Energy Council World Hydrogen Advisory Board

Yvette Govaart (datum van aantreden: 1 november 2021)

- Medeoprichter Big Picture
- Medeoprichter en managing partner COUP (Collective Office for Urban Productions)
- Penningmeester in bestuur van Fluid Future
- Lidmaatschap Young Urban Land Institute
- Lidmaatschap van BOSS Alumni
- Lidmaatschap Jong Onroerend Goed Den Haag
- Lidmaatschap FRESH Alumni

Saskia van Stein (startdatum: 1 oktober 2021)

- Afdelingshoofd Masteropleiding The Critical Inquiry Lab Design Academy, Eindhoven
- Van Stein heeft per 1 oktober 2021 al haar nevenfuncties neergelegd om eventuele belangenverstrengeling te voorkomen (Raad van Toezicht lid van stichting OASE Journal for Architecture, Raad van Toezicht van Stichting Ketter & Co, Raad van Toezicht lid (voorzitter) van Stichting The Independent School for the City)

11.3 Nevenfuncties van de oud-bestuurder en de oud-leden van de Raad van Toezicht IABR

Ed Nijpels (datum van aantreden: 6 mei 2013, datum aftreden: 15 december 2021)

Hoofdfuncties (parttime):

- Voorzitter Voortgangsoverleg Klimaat
- Kroonlid Sociaal-Economische Raad

Activiteiten bedrijfsleven:

- Voorzitter GeoBusiness Nederland
- Voorzitter Papierrecycling Nederland (PRN en VRN)
- Voorzitter Raad van Commissarissen Maltha Recycling B.V.
- Voorzitter Stichting InstsallQ
- Lid Raad van Commissarissen Siers Groep B.V.
- Lid Raad van Commissarissen Arriva
- Lid Raad van Commissarissen Zorg van de Zaak
- Lid Raad van Commissarissen Dutch Enviro Energy Holdings B.V (op voordracht Ondernemingsraad)

Maatschappelijke activiteiten:

- Voorzitter Klimaatcentrum Internationale Rode Kruis
- Voorzitter Raad van Toezicht Waddenacademie
- Voorzitter Abe Bonnema Stichting
- Voorzitter Raad van Toezicht Internationale Architectuur Biennale Rotterdam
- Voorzitter Raad van Toezicht Wetsus
- Voorzitter Raad van Toezicht Prodemos
- Voorzitter Raad van Toezicht Stichting AAP
- Voorzitter bestuur Vrienden van de Friezenkerk (te Rome)

Adri Duivesteijn (datum van aantreden: 6 mei 2013, datum aftreden: 1 mei 2021)

- Lid Algemeen Bestuur Stichting Forum voor Stedelijke Vernieuwing Den Haag
- Lid Bestuur Stichting Behoud Kunstwerk Reconstructie Tenierstraat van Berry Holslag
- Voorzitter Bestuur Stichting De Vaillant
- Lid Raad van Toezicht Internationale Architectuur Biennale Rotterdam

George Brugmans (einddatum contract 30 september 2021)

- Bestuurder-directeur Internationale Architectuur Biennale Rotterdam
- Bestuurder-directeur iabr/UP (einddatum 30 september 2021)
- Lid Advisory Board Water as Leverage, RVO, Den Haag/Singapore
- Lid Stuurgroep Atelier Oost-Vlaams Kerngebied, Gent
- Lid Spiegelgroep Expeditie RWS2050, Rijkswaterstaat

12 MEDEDELING VAN DE RAAD VAN TOEZICHT

In 2021 kwamen de Raad van Toezicht (RvT) en het Bestuur van de Internationale Architectuur Biennale Rotterdam (IABR) vijf keer bijeen, dit is vaker dan in andere jaren. In het laatste kwartaal zijn drie extra bijeenkomsten ingepland vanwege een bestuurswisseling, met het oog op het correct afhandelen van lopende zaken en de overdracht van posities binnen de Raad van Toezicht. Vanwege de Covid-19 pandemie zijn raad en bestuur niet fysiek samengekomen, de vergaderingen vonden online plaats. Naast de bestuursvergaderingen vond er in 2021 zowel telefonisch als digitaal veelvuldig overleg plaats tussen de bestuursleden en diverse bestuurlijke gremia, waaronder Rijk en gemeente en organisaties in de wereld van architectuur en stedenbouw.

In de vergadering van 16 maart 2021 werden het jaarverslag en de jaarrekening 2020 besproken en goedgekeurd, en werd bestuurder-directeur George Brugmans décharge verleend. Ook de door de bestuurder-directeur opgestelde werkbegroting 2021A werd geaccordeerd. Daarnaast werd Derk Loorbach als curator voor IABR 2022 aangedragen, besproken en geaccordeerd.

Op 1 mei 2021 eindigde de tweede termijn van RvT-lid Adri Duivesteijn en werd hij op afstand en digitaal bedankt. Een opvolgend lid werd gezocht via een procedure waar de Raad van Toezicht het executive bureau Public Spirit de opdracht toe gaf, ook verantwoordelijk voor het werven van een nieuwe bestuurder-directeur.

Tijdens de vergadering op 5 oktober 2021 werd de nieuwe bestuurder-directeur Saskia van Stein (digitaal) welkom geheten door de Raad van Toezicht. De overdracht tussen haar en de voormalige bestuurder-directeur werd besproken. Gedurende deze vergadering werden de benodigde aanpassingen op het IABR-meerjarenplan 2021-2024 en de meerjarenbegroting besproken. Dit naar aanleiding van het *'ja mits'*-advies op het meerjarenplan 2021-2024, nodig om de IABR op te nemen in de Basisinfrastructuur 2021-2024 (BIS) en voorwaarde voor het ontvangen van subsidie door het ministerie van OCW. Van Stein heeft deze aanpassingen in het meerjarenplan 2021-2024 voor het einde van het jaar doorgevoerd en een nieuw jaarplan 2022 opgesteld.

Op 8 november 2021 vond de volgende vergadering plaats, waarbij het nieuwe RvT-lid Yvette Govaart (digitaal) welkom werd geheten. Saskia van Stein lichtte het nieuwe jaarplan 2022 toe. IABR-penningmeester Wienke Bodewes gaf toelichting op de voorgestelde opheffing van de zusterstichting iabr/UP.

Tijdens de vergadering van 22 november 2021 werd Medy van der Laan benoemd tot nieuwe voorzitter van de Raad van Toezicht, waarmee ze Ed Nijpels opvolgt. Van hem zal in 2022 afscheid worden genomen. Op de agenda stond ook de voortgang van de afronding van iabr/UP, waarvoor juridisch advies zou worden ingewonnen. Daarnaast gaf Van Stein een update over de IABR, waarbij ze de inspirerende samenwerking met het uitgebreide curatorenteam aanhaalde, naast prof. dr. Derk Loorbach, DRIFT, de leden Peter Veenstra, ontwerper/partner LOLA Landscape Architects, dr. ir. Véronique Patteeuw en dr. Léa-Catherine Szacka, beide architectuurhistorica.

De Raad van Toezicht heeft in 2021, wanneer aan de orde, nadrukkelijk rekening gehouden met de principes van goed bestuur, zoals vastgelegd in de Code Cultural Governance. Er vond geen besluitvorming plaats waarbij sprake was van tegenstrijdige belangen.

De Raad van Toezicht heeft met instemming kennisgenomen van het bestuursverslag van de IABR voor het jaar 2021.

Rotterdam, 30 maart 2022

Medy van der Laan

Voorzitter Raad van Toezicht IABR (per 15 december 2021)

Ed Nijpels

Voormalig voorzitter Raad van Toezicht IABR (tot 15 december 2021)

i. FINANCIËN

Begroting

Het jaar 2021 vormt om meerdere redenen een uitzonderlijk jaar, zo ook financieel. Waar 2021 initieel een voorbereidend jaar zou vormen voor de biennale van 2022, en zo ook te boek stond, werd er onder invloed van de aanhoudende pandemie voor gekozen om de 9^e IABR-DOWN TO EARTH vallende in de cultuurplanperiode 2017-2020 verder door te laten lopen. Uiteraard is dit met de belangrijkste subsidienten, zijnde het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Gemeente Rotterdam, overlegd en hebben deze hun goedkeuring gegeven de middelen (en de inhoud) tot het najaar van 2021 door te laten lopen.

Vanwege de pandemie is er financieel bijgestuurd en sindsdien sprake van een vier-en-een-half-jaar werkbegroting, van 1 januari 2017 tot het najaar van 2021. De kosten voor de voorbereiding biennale van 2022, *IT'S ABOUT TIME*, vinden vanaf het najaar 2021 hun beslag in de werkbegroting.

De financiering voor de biennale van 2022 en 2024 is pas vanaf het najaar van 2021 geoperationaliseerd. De 10de biennale van 2022 heeft in dat geval een werkbegroting, inclusief beheerslasten, die ongeveer anderhalf jaar loopt, van de zomer van 2021 tot eind 2022. Nog anders gezegd, de eerste helft van 2021 drukt noch voor wat betreft beheerslasten, noch voor wat betreft activiteitenlasten, op de begroting van de biennale van 2022. In die periode wordt er geen beroep gedaan op de middelen toegezegd voor 2021-2024 met uitzondering van kosten expliciet gemaakt voor de biennale van 2022.

Het over twee boekjaren (2020 en 2021) heen laten lopen van de 9de biennale zorgde uiteraard voor extra kosten: zo moesten personeels-, huur- en andere overeenkomsten worden verlengd en moesten vanwege de pandemie extra maatregelen worden genomen.

Covid-19 pandemie

De totale kosten van de pandemie zijn onzeker en moeilijk kwantificeerbaar. Een inschatting maken van de totaal niet gerealiseerde eigen inkomsten van de 9^e biennale is dan ook een lastige zaak. De eigen inkomsten over 2021 bedragen €45.858,-. Dit is aanmerkelijk minder dan in voorgaande jaren. Daar staat de staatssteun tegenover die de IABR in het kader van de coronasteunmaatregelen van de minister OCW heeft ontvangen: een aanvullende subsidie van €189.700,- (tweede ronde) en €73.100,- (vierde ronde).

Voor de toekenning van de hoogte van de subsidies is een verdeelsleutel gehanteerd gebaseerd op een prognose van niet gerealiseerde eigen inkomsten. De hoogte van de subsidie van de tweede ronde waar instellingen aanspraak op konden maken, bedroeg 22,3% van de gemiddeld over de jaren 2017 en 2018 verworven eigen inkomsten, blijkend uit de jaarrekeningen die betrekking hebben op die jaren. De grondslag voor deze bedragen is gekoppeld aan het percentage eigen inkomsten, dat was in 2018: 47%. Gemiddeld verworven eigen inkomsten: €718.462,- (2017: € 586.538,-; 2018: €850.386,-). Voor de vierde ronde subsidies was dit een verdeelsleutel 8,2% van het eigen inkomen over het jaar 2018 en 2019. De grondslag van het percentage eigen inkomsten, dat was in 2019: 52%. Gemiddeld verworven eigen inkomsten: €890.385,- (2018: €890.385,- 2019: €930.385,-).

Vanwege diezelfde pandemie, die zorgde voor tegenvallers en onvermijdelijke aanpassingen van de plannen, zoals het doorlopen van de biennale van 2020, wijken de resultaten af van de werkbegroting 2021. Met andere woorden: de wil, het personeel en het ontwerpend onderzoeksmateriaal was er, maar het uitdragen in de vorm van publieke evenementen werd beknot door de verordening dat het publieke en culturele leven nagenoeg stilviel. Deze realiteit is reeds in een schrijven aan het ministerie van OCW en Gemeente Rotterdam geborgd.

Voor het jaar 2021 volgen hieronder de belangrijkste verschillen tussen werkbegroting en uiteindelijke jaarrekening;

- De totale beheerslasten waren begroot op €278.507,-, maar bedroegen €329.717,-
- De totale activiteitenlasten personeel waren begroot op €197.584,-, maar bedroegen €776.098,-
- De totale activiteitenlasten materieel waren begroot op €1.597.100,-, maar bedroegen €247.426,-. Vanwege het uitvouwen van de biennale van 2020 verplaatste een groot deel van deze kosten zich naar 2021. Door de pandemie kon niet alle programmering doorgang vinden op de manier waarop deze voorzien was, zoals het commons-programma voor BoTu.
- De totale lasten waren daarom geen €2.073.191,-, maar €1.353.240,-

Resultaat

Ten behoeve van de voorbereidingen en productie van IABR-DOWN TO EARTH, en het ontwerpend onderzoek in de IABR-Ateliers, bedroegen in 2021 de totale baten €1.125.461,- en de totale lasten €1.353.240,-. De som der baten en lasten bedroeg derhalve -€227.779,-.

Na verrekening van financiële lasten, een onverhoopt hoge last van €4.893,- vanwege in rekening gebrachte negatieve creditrente, bedraagt het exploitatieresultaat voor mutaties in de bestemmingsreserve €232.672,-

De facto wordt de subsidieperiode 2017-2020 door de pandemie boekhoudkundig een half jaar opgerekt en die van 2021-2024 met een half jaar verkort. Dit zal ten goede komen van de 10de IABR, in 2022.

Actieagenda Ruimtelijk ontwerp (ARO)

Aan de samenwerking tussen IABR en ARO die in 2013 begon en gestalte kreeg in zogenaamde ontwerpend onderzoeksateliers kwam in 2020 een einde. De bestemmingsreserve ARO 2019-2020 is aangelegd omdat vanwege de ontwikkelingen in 2017 en 2018 (zie *Bestuursverslag 2018*) een substantieel deel van de activiteiten en daarmee de kosten van de uit te voeren IABR-Ateliers verlegd zijn naar 2019, 2020, en vanwege corona, 2021. Met de realisatie dat de middelen in 2020 niet geheel konden worden uitgegeven, is in overleg met de portefeuillehouder akkoord gevraagd en gegeven om de afronding en afrekening anders in te richten en door te laten lopen tot 29 augustus 2021. De beslissing om de biennale door te laten lopen tot het najaar van 2021, in de hoop dat de resultaten van de ARO Ateliers, het ontwerpend onderzoek een publiek zou vinden had tot gevolg dat de werkbegroting meerdere keren is bijgesteld. 2021 is het laatste jaar waarin deze gelden gebruikt konden worden en is hiermee vrij komen te vallen.

De algehele beheerskosten van 2017-2020 (doorlopend in 2021) bedroeg minder dan 10% van de algehele som. Hier is uit op te maken dat de gelden van Actieagenda Ruimtelijk Ontwerp volledig zijn geïnvesteerd in (de vrije ruimte van) ruimtelijk onderzoek, de ateliers, onderzoekers en het tonen van de geboekte resultaten. Over de jaren heen heeft de samenwerking tussen IABR en ARO in een verdienstelijke hoeveelheid uitkomsten geresulteerd. Met de middelen van ARO 2017-2020 zijn negen ateliers opgezet, waarbij tientallen ontwerpers en ontwerpend onderzoekers betrokken zijn geweest. Daarnaast zijn er aantal gemeentes als mede opdrachtgever betrokken geweest, wat ook hun beleid weer heeft geïnformeerd. De resultaten zijn onder andere samengebracht in twee publicaties en twee catalogi. Daarnaast zijn er meer dan honderd workshops en werksessies georganiseerd en zijn de resultaten op twee biennales getoond. Ook is er een film en een Zoombox gemaakt. Om de samenwerking ook formeel en wetenschappelijk te toetsen heeft de IABR de opdracht voor een evaluatie van de atelier-methode laten uitvoeren door DRIFT.

We kijken terug op een rijk jaar en zijn dankbaar voor het in de IABR gestelde vertrouwen door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de kansen die wij door de jaren heen aan ontwerpers, ontwerpend onderzoek, architecten en relevante ruimtelijke thema's hebben kunnen bieden en de (ruimtelijke en bestuurlijke) impuls die deze middelen hebben geboden.

De bestemmingsreserves

De bestemmingsreserve ten behoeve van alle verdere activiteiten in het kader van DOWN TO EARTH in 2021 lopen tot mei 2022 door, onder ander voor het afwikkelen van de catalogus achteraf. De algemene reserve van de stichting bedraagt op 31 december 2021 €200.000,-. De bestemmingsreserves van de Stichting IABR bedroegen op 31 december 2021 €2.759.387,- (was €2.992.057,- in 2020).

Door de pandemie zijn niet alle middelen besteed zoals opgenomen in de jaarplannen periode 2017–2020. Het Bestuur heeft in 2020 het besluit genomen deze bestemmingsreserves op te laten lopen met het oog op de mogelijke kosten die zijn gemoeid zouden zijn, om indien nodig, op sociaal verantwoorde wijze de Stichting IABR te kunnen opheffen van de IABR – gezien de toen geldende condities en risico's een scenario waarmee rekening moest worden gehouden. In goed overleg met de subsidiënten is besloten om de bestemmingsreserve Covid-19 ten goede te laten komen aan de biennale jaren en zo de continuïteit van de organisatie te garanderen.

De recent aangestelde bestuurder-directeur zal in de loop van 2022 en in overleg met de Raad van Toezicht een deel van de bestemmingsreserves over laten lopen naar de algehele reserves, om deze zo te activeren en de continuïteit van de organisatie te waarborgen. De bestemmingsreserves van de stichting worden over de komende twee jaar verder ingelopen. Deze middelen worden aangewend conform het Beleidsplan 2021–2024 waarbij de continuïteit van de organisatie en dus werknemers (en hun pensioen) zal worden gewaarborgd, de website zal worden herzien, aan de algehele zichtbaarheid van de IABR zal worden gewerkt en waarbij er een impuls zal worden gegeven aan generationele verjonging en diversiteit van de ontwerpende disciplines.

COLOFON

Internationale Architectuur Biennale Rotterdam
Keilestraat 9 K1
3029 BP Rotterdam
Nederland

Maart 2022

Tekst

Saskia van Stein
Noortje Weenink

Grafische identiteit en coverbeeld

Atelier Roosje Klap (Roosje Klap)

Opmaak

Noortje Weenink

Tentoonstellingsfoto's

Aad Hoogendoorn, tenzij anders vermeld

Boekhouding

Force Finance (Elkin Willaert)

Accountant

Berghout+MAS (Frank van der Noll)

De IABR wordt structureel en genereus ondersteund door

Ministerie OCW

Rijksoverheid

Gemeente Rotterdam

Gemeente Rotterdam

International Architecture
Biennale Rotterdam

Keilestraat 9 – K1
3029 BP Rotterdam

www.iabr.nl
info@iabr.nl
[@iabr](https://www.instagram.com/iabr)

IABR—